

①

א ומליל יי עם משה
ועם אהרן למימר: ב דא

← יִשְׂרָאֵל וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-
אַהֲרֹן לֵאמֹר: ב זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה

תולדות אהרן זאת חקת התורה. יומא
ב. מב. זכאים יד. מנחות יט. חולין כד.

רש"י

שפתי חכמים

(ב) זאת חקת התורה. לפי שהשטן א ואומות
העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה

א וק"ל למה כתיב מלת חקת ומלת התורה שניהם דודאי חקת או
התורה אחד לחוד לא קשה לרש"י דהא הרכה פעמים כתיב בתורה
כמו זאת חקת הפסח וכמו אם בחקתי וגם מלת התורה כמו זאת
התורה לעולה ולחטאת וזאת תורת העולה אבל כאן כתיב זאת חקת
התורה קשה למה לי תרווייהו ועוד שהסמך חקת לתורה ע"כ צריך לומר שהאחד הוא פירוש לשני כאלו אמר שהתורה הזאת של פרה
היא חקה ולא הוה דומיא דחקתי ותורת דהתם אינו סמוך חוקים לתורה ואף על גב דכל התורה כולה היא גזירת המלך הכא בא

הוא חקה ולא הוה דומיא דחקתי ותורת דהתם אינו סמוך חוקים לתורה ואף על גב דכל התורה כולה היא גזירת המלך הכא בא

אבן עזרא

רמב"ן

(ב) זאת חקת. גם זאת הפרשה במדבר סיני נאמרה
כאשר נזרעו השם וישלחו מן הממנה ונפסקה היו
טמאי מתים. ונסמכה זאת הפרשה בעבור שהיא לכהן:

ב. זאת חקת התורה. לפי שהשטן ואומות העולם
מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת, לפיכך
כתב בה חקה, גזירה היא מלפני ואין לך רשות
להרהר אחריה, לשון רש"י מדברי רבותינו (יומא טז:).

וכבר כתבתי בענין שעיר המשתלח (ויקרא טו ח) מה טעם לאומות שיהיו מונין אותנו בזאת יותר משאר
הקרבנות שיכפרו ויש מהם שיטהרו כקרבנות הזב והיולדת, כי מפני היותה נעשית בחוץ יראה להם שהיא
נזבחת לשעירים על פני השדה, והאמת שהיא להעביר רוח טומאה ושריפתה כריח ניחוח בחוץ. וטעם טומאת
המת, בעטיו של נחש, כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין, והוא שאמרו צדיקים אינן מטמאין. ולכך
אמר הכתוב זאת חקת התורה, כלומר הנחקקת מן התורה והיא תורה שבע"פ. על כן היא פרה והיא אדומה
ממדת הדין, ונתנה לאלעזר להעשות לפניו אפילו על ידי זר, אבל הסגן יראה מעשיה כדי שתעשה על כוונתו
שלא יחשבו בה מחשבה רעה כאומות והשטן:

וכבר כתבתי בענין שעיר המשתלח (ויקרא טו ח) מה טעם לאומות שיהיו מונין אותנו בזאת יותר משאר
הקרבנות שיכפרו ויש מהם שיטהרו כקרבנות הזב והיולדת, כי מפני היותה נעשית בחוץ יראה להם שהיא
נזבחת לשעירים על פני השדה, והאמת שהיא להעביר רוח טומאה ושריפתה כריח ניחוח בחוץ. וטעם טומאת
המת, בעטיו של נחש, כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין, והוא שאמרו צדיקים אינן מטמאין. ולכך
אמר הכתוב זאת חקת התורה, כלומר הנחקקת מן התורה והיא תורה שבע"פ. על כן היא פרה והיא אדומה
ממדת הדין, ונתנה לאלעזר להעשות לפניו אפילו על ידי זר, אבל הסגן יראה מעשיה כדי שתעשה על כוונתו
שלא יחשבו בה מחשבה רעה כאומות והשטן:

והפרשה הזאת תשלום תורת הכהנים, ונכתבה כאן אחר מתנות כהונה, לומר שגם טהרתן של ישראל על
ידי כהן תהיה. וטעם זאת חקת התורה אשר צוה ה' כטעם ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד
א), או הוא כמו מסורס, דבר אל בני ישראל זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר. "דבר" ולא "דברו", כי
משה הוא העיקר. וטעם אליך, שיעשו כן במדבר לשעתם, ואחרי כן (בפסוק י) יצוה שתהיה לבני ישראל ולגר
לחקת עולם, שיעשו כן לדורותם. וכן ויקחו אליך שמן זית זך וגו' (שמות כו ב), ואחרי כן חקת עולם לדורותם
(שם פסוק כא):

בעל המורים

לכהן עם הארץ: דא תחיד. וסמך ליה חוקת המורה שמי"ם שמוטא
הוא חילול השם: ודא תפוחו. וסמך ליה חקת המורה דכמי ען
חיים היא למסוקים נה:

(ב) זאת חוקת התורה. סמך חוקת המורה לכהן מכאן את חילול
ממנו כמו לא ימנה תורה אלא לאוכלי המן שיהיה לה לאוכלי תרומה
ועוד כמו שהמסוקים נמורת ה' יש להם מוט שאלן שמתן תרומה

הפטרת קרח

בְּכָל-לִבְבְּכֶם: כֹּה וְלֹא תִסְוְרוּ בִּי | אַחֲרַי הִתְהוּ אֲשֶׁר לֹא-יִוְעִילוּ וְלֹא יִצִּילוּ
בִּי-תְהוּ הַמָּוָה: כֹּה בִּי לֹא-יִפְּשׂוּ יְהוָה אֶת-עַמּוֹ בְּעִבּוֹר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל בִּי הוֹאִיל
יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לֹו לְעַם:

זי. (כב) בעבור שמו הגדול אשר ילא שמו עליכם שהוא מושיעכם,
ולמען לא יתמעט שם גדלו. הווא"ו ה' נשנה, כמו (לקמן יד טה):
וואל שאול את העם.

בישחא הדא ובמקצת נוסחאות אתון עבדתון. (כא) ולא תסורו
בי אחרי התהוה. פי' ולא תסורו מאחרי ה' כי אם תסורו מאחרי
ותסורו אחרי התהוה והם האלילים אשר לא יועילו ולא יצילו
אתכם כי תהוה המה או פירוש ולא תסורו אחרי התהוה כי הם
אשר לא יועילו ולא יצילו. (כב) פי' דא ירוש. כי אע"פ שאתם חוטאים לפניו לא ירוש אתכם בעבור שמו הגדול כלומר כי כבר
נשמע בגוים כי רצה בכם להיותכם לו לעם סגולה ואם לא יסבול אתכם ויגמולכם כחטאתיכם וישחיתכם הרי כאילו נתמעט שמו
בגוים ויאמרו לא יכול להצילם וכן אמר משה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ה' וגו' וכן אמר יהושע
ומה תעשה לשמך הגדול.

נזיל גמול
וי
גמול גמול
גמול
גמול
גמול

אמנות יעוול 4 סוק המורה וגמול מילא

אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דְּבַר | גְּזַרְת אֲוֹרֵתָא דִּי פְקִיד יִי לְמִימַר מִלַּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה

תולדות אהרן | דבר אל בני ישראל. ע"ז כג. ויקחו אליך. יומא ג

שפתי חכמים

להודיע שאין בזה טעם כלל רק הגזירה וראוי לקבלה אף שאין טעם כלל נודע לישראל וזהו שפרשי ומחרץ לפי שהשטן וכו'. ואם תאמר גבי כלי מדין נמי כתיב זאת חקת התורה. ויש לומר דהתם נמי קאי אאפר פרה דכתיב אך כמי נדה יתחטא ולפי מדרש רכותינו וזכונם לכריכה דקאי קרא אך כמי נדה יתחטא אטבילה שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות צריך לומר דגם שלא במקום טבילה כמי סאה דמי מקוה. רא"ם: ג ואם תאמר למה נקט רש"י כפל לשון מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה ועוד קשה למה מתיין את ישראל במצוה זו יותר מבשאר מצוות שהרי כמה מצוות ישנן שאין בהם טעם כגון כלאים או שאר דברים וכדצא בזה. ויש לומר דבמצוה זו הן מונין ואומרים מה מצוה זו שהרי היא עצמה סתרי אהרדי ראפר פרה מטהר הטמאים וטהור שנושא אפר פרה מטמאו ועוד מה טעם יש בה שיכולה לטהר טמאים: ג רצ"ל"ת למה כתיב אליך דאליך משמע שמשה יתעסק בפרה ובסמוך כתיב ונתתם אותה אל אלעזר. אבל גבי ויקחו אליך שמן זית שלא ביאר הכתוב מי היה מתעסק יש לומר שמשה היה מתעסק בו לכך כתיב ויקחו אליך שמן זית: ד לפי כשעשה משה פרה זו במדבר היו מניחין ממנה להר המשחה לכהנים גדולים לפרות אחרות שמקדשין ממנה כדפרשי בסמוך

רש"י

טעם יש צה ב לפיכך כתב צה חקה גזרה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה: ויקחו אליך. לעולם היא נקראת על שמך ג פרה שעשה משה ד במדבר: * במדבר

הטבילה עצמה היא מאותן שאין בהם טעם למה לא יועיל אלף סאה שלא במקום טבילה כמי סאה דמי מקוה. רא"ם: ג ואם תאמר למה נקט רש"י כפל לשון מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה ועוד קשה למה מתיין את ישראל במצוה זו יותר מבשאר מצוות שהרי כמה מצוות ישנן שאין בהם טעם כגון כלאים או שאר דברים וכדצא בזה. ויש לומר דבמצוה זו הן מונין ואומרים מה מצוה זו שהרי היא עצמה סתרי אהרדי ראפר פרה מטהר הטמאים וטהור שנושא אפר פרה מטמאו ועוד מה טעם יש בה שיכולה לטהר טמאים: ג רצ"ל"ת למה כתיב אליך דאליך משמע שמשה יתעסק בפרה ובסמוך כתיב ונתתם אותה אל אלעזר. אבל גבי ויקחו אליך שמן זית שלא ביאר הכתוב מי היה מתעסק יש לומר שמשה היה מתעסק בו לכך כתיב ויקחו אליך שמן זית: ד לפי כשעשה משה פרה זו במדבר היו מניחין ממנה להר המשחה לכהנים גדולים לפרות אחרות שמקדשין ממנה כדפרשי בסמוך

רמב"ן

ועל דעתם, כענין ששנינו (פרה פ"ג מ"ה) ומי עשאן, הראשונה עשה משה רבינו והשניה עשה עזרא, שבע מעזרא ואילך, ומי עשאן, שמעון הצדיק ויוחנן כהן גדול עשו שתיים שתיים וכו'.

ואמר ונתתם, ולא ונתת, להכניס אהרן עמו לכבודו כי שניהם יצוו לאלעזר לשחוט לפניו. או אמר "ונתתם" לרבים, עכשיו ולדורות, והטעם כי אלעזר השוחט מיד ב"ד יקחנה שיתנוה לו שתעשה בהכשר

ספורנו

נשיאות לחועלת הרבים. וכבר אמרו ז"ל (פרק קמא דיומא) שנענש שואל על שלא הקפיד על כבודו כאמרו ויבזהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש וכן חפש עליו הנביא באמרו הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה. נאמר אם כן שעם היות המצוה חוקה ואין להרהר אחריה ולא להיות מסופק אם היא הגונה ואם לאו כי כל אמרת אלוה צרופה ולה טעם נשגב כלי ספק נודע למלך שצוה אותה ואולי גם למשה רבינו והדומים לו. הנה יש בה איזה רמז לדרך התשובה הצריכה לכל חוטא שהיא אמנם שיטה אל קצה היפך מעשי הטמאים כל לב טהור למען ישיג דרך המצוה ויטהר וזה הדרך עם היותו טוב ומטהר לחוטא הוא אמנם מגונה ורע ומטמא כל לב טהור כאמרם וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין. אמנם מי חטאת המורכבים מעפר שרפה וממים שהם שני קצוות אשר מהם יתחדש מצוה יורה שבמצוה תהיה תקנת החוטא הנקראת טהרה כאמרו מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו וממה שראוי להתבונן מה שגור אומר שהנוגע במת מטמא את משכן ה' והבא אל האוהל מטמא את מקדש ה' וזה כי אמנם כל הקרב הקרב אל הבלי הנפסדות אין ספק שהוא מטמא לב טהור שהוא משכנו של מקדש ה' שהוא הנקרא צלם אלהים ותהיה טומאתו בטעות העררי. והבא אל אהל המת כענין שוכני בתי חומר אשר אין לפניהם בלתי אם גוייתם לחיי שעה רעועה רגלית יורדות מות הוא כלי ספק מטמא את מקדש ה' הנוכח אשר בו יהיה העם והאיש קרוש לאלהיו כאמרו ולהיותך עם קרוש לה' אלהיך ואו מטמא בטעות קניני הפכי למכונן. ולזה אין ראוי שיטמא באוהל זולתי המת הישראלי כי אמנם חומרו כלבד הוא הנבחר ומוכן מכל זולתו לעבודת האל יתברך הוא לבדו החוטא הנכבד. אמנם החכמים המוריס חטאים בדרך שהם כמו המזה והמקדש לא תחול עליהם בזה טומאה כלל. ובכן יהיה כפרטי שמירת המצוה הזאת ככתבה וכמו שבא בקבלה רמז לכל אלה שהם מכונות התורה כלי ספק:

(ב) זאת חקת התורה אשר צוה ה'. באמרו הזה עליהם מי חטאת. והנה כבר אמרו ז"ל לכך כתב בה חוקה גזרה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה וששלמה אמר עליה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ומעיקרי ההעלם בזה הוא שהיא מטמאה את הטהורים ומטהרת את הטמאים. אמנם בהבינו אל כל המצוה אולי דבר יגונב ונקח שמץ מנהו. וזה כי מצאנו ראשונה שכל העוסקים בה מעת שריפתה ואילך טמאים והם השורף והמשליך עץ ארז ואזוב ושני תולעת כשרפתה והאוסף והנוגע והנושא. אמנם המזה והמקדש הם טהורים. שנית שמעקרי הפרה הוא שתהיה אדומה בשלמות. וכבר ביאר הנביא שהחטא נמשל למראה אדום כאמרו אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג יליבנו. ולכן אמרו ז"ל (יומא סז, א) שהיו קושרים לשון זהורית על פתחו של היכל הלבין היו שמחים לא הלבין היו עצבים. שלישית ראוי להתבונן שבהיות כל אמרת אלוה צרופה היא כלי ספק מישרת המעשים אל המצוה כי כל אחד משני הקצוות נמאס כאמרו ונעקש דרכים יפול באחת. רביעית ראוי להתבונן שאין דרך נאות להישיר את הנעקש דרכים ולהשיבו אל המצוה זולתי בהטותו אל קצה הפכו כמו שיקרה בתלוי הגוף כאמרו חבורות פצע תמרוק ברע אף על פי שאותה ההטיה אל הקצה היא בעצמה נמאסת ותשחית ענין מי שתהיה דרכו ממוצעת כענין התרופה המשלשלת שתועיל לחולה ותזיק לבריא. חמשית ראוי להתבונן שאין ענין לאפר הפרה בטהרות שום מין ממיני הטומאות זולתי בטהרה מטומאת מת. וכבר נודע שענין התורה והמצוות חיים הם למוצאיהם ולעוסקים בהם כאמרו כי היא חייכם והנוטה מהם אל הבלי הנפסדות הולך למות או הוא מת גמור, כאמרם (ברכות פרק מי שמתו) רשעים אפילו בחייהם קרויים מתים. ששית ראוי להתבונן מה שאמרו ז"ל שעץ ארז יורה על הגאווה והאזוב יורה על הפכה ובהיות שני התולעת עם שניהם יורה ששניהם חטא כאמרם בשמאת ראית ביה ובשמאת דלית ביה בפרט כמי שיצטרך לנהוג

אֲדַמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין-בָּהּ מוֹם
אֲשֶׁר לֹא-עָלָה עָלֶיהָ עַל: ג וּנְתַתֶּם

תולדות אהרן פרה אדומה מגילה כט. אשר אין בה מום. טוטה מו. אשר לא עלה עליה על. שם. ונתתם אותה יומא מב. זכחים יד:

רש"י

שפתי חכמים

ר"ל בכל פרות היו צריכים לערב מפרה של משה ובוה מקדשין אותה ואי לאו הכי פסולה לאפר פרה לכך נקראין כולן של משה: ה ר"ל למה כתיב תמימה שאין לומר שתהא תמימה בלא מום הא בהדיא כתיב אשר אין בה מום:

אבן עזרא

פרה אדמה תמימה. שלא תהיה קטנה. אמר הגאון כי מי נדה כמו הדגש שיזק לבעל המרה האדומה ויעיל לבעל הלמה ואין לורך:

בעל הטורים

פרה אדמה. נגימי על עון העגל: לא עלה עליה על. על כמיז חקר שאפי' לא משכה בעול אלא עלה עליה לנד פסולה:

אור החיים

כלי יקר

ובפי זה ידויק על נכון אומרו ויקחו בתוספת וא"ו בתחילת הציור להם, שנכתוון לומר שכללנד הלקיחה עזמה שיקחו הפרה, עוד יוסיפו שיכוונו בלקיחתה למה שאלין כאמור:

זה מיוצאי חלצי שנאמר ושם האחד אליעזר (שמות יח ד). ומה ראה משה על ככה לבקש על דין זה שיצא מיוצאי חלציו יותר מכל סתרי תורה הנאמרים באמת מכל דור ודור ודורשיו דור דור וחכמיו, אלא לפי שבמעשה העגל מסר משה נפשו על ישראל שנאמר (שם לב לב) מחני נא מספרך ונקראו על שמו שנאמר (ישעיה סג יא) ויזכור ימי עולם משה עמו, על כן רצה שגם בפרה זו מראש ועד סוף תקרא על שמו כי פרה טעמה לשרש אחר העבודה זרה, וכן העגלה ערופה כפרה על שפיכות דמים כי במעשה העגל עברו גם על שפיכות דמים בהריגת חור, לכך נאמר ויקחו אליך שגמר מצוה זו תקרא על שמך:

ואם תאמר מינח אותה פרה של אותו דור, פרה שיעשו בכל דור ודור מה תהא עליה, אפשר שלא מכוון העלים ה' קודה אלא מכללות ישראל, אבל למיוחדים שהם אהרן וכיוצא בו נמסרו קודמיה, והם ימסרו למיוחדים הבאים אחריהם:

ויען כי נאמר זאת חקת התורה ולא נאמר חקת הפרה, שמע מינה שהתורה והפרה ענין אחד להם כמו שהתורה נקראת על שמו של משה שנאמר (מלאכי ג כב) זכרו תורת משה עבדי, כך הפרה תקרא על שמו וטעם שניהם אחד הוא כי נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חסר אחת (גדרים לח). וע"י מ"ט שערי בינה שהשיג היה לו מבוא לבוא בסוד ה' לדרוש התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא, כמו שנאמר (משלי ב ד) וכמטמונים תחפשנה מונים, היינו שני פצמים מ"ט כי ע"י זה אמרות ה' אמרות טהורות מזוקקות שבעתים (תהלים יב ז) היינו ז' על ז':

או אפשר שכלל דור ודור יכוונו למה שידע משה, ומאחזי שאמרו במדרש (מנחות חקת ח) ו"ל ויקחו אליך, ללמד שכל הפרות שנעשו יהיו נקראים על משה, ונריך לדעת למה עשה ה' שינוי במצוה זו מכל המצוות שתקרא על שמו, ולדברינו יש טעם נכון בדבר כמו שפירשתי:

וכן טעם הפרה נעלם מעין כל חי אפילו משלמה שנאמר בו ויחכם מכל האדם (מ"א ה יא), ולא נגלית כי אם למשה ע"י מ"ט שערי בינה שהשיג כרמטיק בילקו"ש (תהלים יב תינח) כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים ר' שבעון בן פזי פתר קרא בפרשת פרה שיש בה ז' פעם ז'. ז' פרות, ז' הזיות, ז' שריפות, ז' כבוסים, ז' טמאים, ז' טהורים, ז'

או יאמר על פי דבריהם ז"ל (הוצא נרש"י כאן) שאמרו שאומות העולם מונים את ישראל מה מצוה היא זו וכו', לזה בא מאמר הכתוב כאן ואמר זאת חקת החורה אשר נוה ה' לאמר, פירוש שיאמרו ישראל לאומות כשהן מקנטרים אותם ואומרים להם מה מצוה היא זאת וכו', יאמרו להם חקה חקק ה' עלינו לעשות ואין לנו מהרהרין אחריו:

ולפי זה אפשר שהורשה משה לומר להם טעם המצוה וקודה, אלא שלא יאמרו הטעם לאומות כשידחקו אותם בדברי קנטור מה מצוה היא זאת ומה טעם יש בה: פרה אדומה וגו'. רואה אני כי כל סימניה מוכיחים על הדינים, אדומה, כי הוא זה סימן חגורת הדינים, תמימה, באין שער שחור, וכן אמרו ז"ל (פרה פ"ג מ"ה) ב' שערות שחורות פוסלות אותה, ולא שערותיה לנד אלא אפילו קרינה ועלפיה לריבים להיות אדומים, אבל שחורות ואין לריך לומר לנטות פוסלות:

אשר לא עלה עליה על. כי העול ימחק הדינים, בסוד

בן יעול למשריתא ויהי
 מסאב פהנא עד רמשא:
 ח ודמוקד יתה יצבע
 לבושוהי במיא ויסקחי
 בשריה במיא ויהי מסאב
 עד רמשא: ט ויבגוש גבר
 דכי ית קטמא דתורתא
 ויצנע למפרא למשריתא
 באתר דכי ותהי לבגושתא
 דבני ישראל למפרא למי
 אדיותא חפאתא היא:
 י ויצבע דבגוש ית קטמא
 דתורתא ית לבושוהי ויהי
 מסאב עד רמשא ותהי
 לבני ישראל ולגיוריא
 דיתגידון פיגיכון לקים

תולדות אהרן וכבס בגדיו הכהן. שם.
 ואחר יבא אל המחנה. זכאים קה. ואסף
 איש. יומא מג. הנגע בפת. נזיר מג. ע"ז
 לו: חולין עב.

בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל-
 הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הִכֵּן עַד-הָעֶרֶב:
 ח וְהִשְׂרַף אֹתָהּ יַכְבֶּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם
 וְרִחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד-
 הָעֶרֶב: ט וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֶת
 אֶפְרַיִם הַפָּרָה וְהֵנִיחַ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה
 בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהִיתָה לְעֵדוּת בְּנֵי-
 יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמִי נִדְּהָ
 חֲפָאֵת הוּא: י וְכַבֵּס הָאָסֵף
 אֶת-אֶפְרַיִם הַפָּרָה אֶת-בְּגָדָיו וְטָמֵא
 עַד-הָעֶרֶב וְהִיתָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְלַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם: יא הַנֶּגַע בְּפֶת

רש"י
 בשעת הזאת הדם: (ז) אל המחנה. למחנה שכנה
 שאין טמא משולח חוץ לשמי מחנוט אלא זב ב ונעל
 קרי ומלורע: וטמא הכהן עד הערב. סרסו
 ודרסו וטמא ט עד הערב ואחר יבא אל המחנה:
 (ח) והניח מחוץ למחנה. לשלשה חלקים מ
 ממחלקת אחד נתן צהר המשחה ואחד ממחלק לכל
 המשמרות ואחד נתן צחיל"א. זה של משמרות היה חוץ
 לעזרה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין להטהר.
 חה שצהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות
 מקדשין הימנה. חה שצחיל נתון למשמרת מגזרת
 הכחוש שנאמר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת:
 למי גדה. למי הויה כמו וידו אכן צ"ב. לידות את
 קרנות הגויס: לשון זריקה: חפאת הוא. לשון סטוי
 ג כפשוטו ולפי הלכותיו קראה הכחוש חפאת לומר
 א פרה פיג מיא באיכה ג גזכריה ב

שפתי חכמים
 דאף להזות חרץ לגי מחנות צריך להזות ואם כן היאך שייך נוכח
 פני אהל מועד ומתוך לא מיירי הקרא נוכח פני האהל מועד ממש
 אלא עומד וכו': כ ואפילו טמא מת מותר במחנה לזיה קל וחומר
 ממת עצמו שמתוך במחנה לזיה שהרי עצמות של יוסף היו עם
 משה ומשה במחנה לזיה היה שהרי לוי היה כל שכן מי שנטמא
 בפרה שמתוך במחנה לזיה ואם כן מה דכתיב ואחר יבא אל המחנה
 זה מחנה שכנה: ד רק"ל דבקרא משמע אחר שכיבס בגדיו מותר
 לבא למחנה שכנה אבל עדיין הוא טמא עד הערב וכי שייך זה
 שיהא מותר לבא למחנה שכנה בשעה שהטומאה עליו והא אפילו
 אכילת תרומה אין לו לאכול אם לא העריב שמשו כל שכן שלא
 יכנס למחנה שכנה אם לא העריב שמשו לכן צריך לזרס המקרא
 וכו': מ כותנן בפרק ג' דפרה דף כ"ו ובתוס' פירשו הג' חלקים
 כמו שפירשם רש"י וזכרנו לברכה. והרא"ם כתב ונראה לי שהחלוק
 שאמר שמהלקים לגי חלקים הוא קבלה בידינו כי אף על פי שאמר
 הכתוב תחלה ואסף איש טהור וגו' חזר ואמר והיתה לעדת בני
 ישראל וגו' כדי להודיע מה יעשה בה בהנחתה במקום טהור
 והפסק הג' שאמר והיתה לבני ישראל ולגר הגר וגו' בא להודיע
 שיהא דין זה נוגע ע"פ הסדר הזה תמיד עד כאן לשונו: נ לא חטאת
 כמשמעו שעל מה היתה מכפרת:

בְּמִשְׁכַּנָּא כָּל דְּעָלָל
 לְמִשְׁכַּנָּא וְכָל דִּי בְּמִשְׁכַּנָּא
 יְהִי מְסָאב שִׁבְעָא יוֹמִין:
 מו וְכָל מִן דְּחֶסֶף פְּתִיחַ
 דְּלִית מְגוּפַת שְׂרִיעַ מִקְרָא
 עֲלוּהִי מְסָאב הוּא: מו וְכָל
 דִּי יִקְרַב עַל אִפִּי חֲקֵלָא
 בְּקִטְל חֲרָבָא אוּ בְּמִתָּא אוּ
 בְּגִרְמָא דְּאִנְשָׁא אוּ בְּקִבְרָא
 יְהִי מְסָאב שִׁבְעָא יוֹמִין:
 ז' וְיִסְבּוּן לְדְמִסָּאב מִעֵפֶר

תולדות אהרן וכל כלי פתוח. שבת
 פר: חולין כה. וכל אשר יגע. נזיר נג:
 חולין עב. בחלל חרב. שבת קא: פסחים
 יד: עט. חולין כ: ולקחו לממא. יומא מג.
 סוכה לא: יבמות עב: סוטה טז: חולין פח:
 תמורה יב.

אֶל-הָאֵהָל וְכָל-אֲשֶׁר בְּאֵהָל
 יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: מו וְכָל כְּלִי
 פְּתוּחַ אֲשֶׁר אֵין-צְמִיד פְּתִיל עָלָיו
 טָמֵא הוּא: מו וְכָל אֲשֶׁר-יָגַע
 עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלָל-חֶרֶב אוּ
 בְּמִת אָדָם אוּ בְּקִבֵר
 יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: ז' וְלִקְחוּ
 לְטָמֵא מִעֵפֶר שֶׁרֶפֶת הַחֲטָאֹת

רש"י

האדה. צעוד שהמת ר צחוכו: (מו) וכל כלי
 פתוח. כלי חרס הכחוש מדבר שאין מקבל טומאה
 ש מגבו אלף מחוכו לפיכך אם אין מגופת למידתו
 פתולה עליו יפה צחכור טמא הוא. הא אם יש צמיד
 פתיל עליו טהור: פתי"ל. לשון מחוכר צלשון עברי
 וכן נפתולי אלהים נפתלמי. נחכרתי עם ת אסותי:
 (מו) על פני השדה. רבותינו דרשו: לרבות גולל
 ודופק א ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא
 א חולין כה. בבראשית ל גחולין עב.

א שרוב פעמים הם על פני השדה. גולל הוא הדף הניתן על הארון
 לניסוי ואותן שבדפנות קרי להו דופק (רש"י בטוהרין פרק גמר הרקן). רש מפרישים גולל הוא המצבה כדכתיב וגללו את האבן ודופק הוא
 כפירוש ראשון: ג רצ"ל וכי דוקא טהרתו ביום ז' אבל יותר מיום השביעי אין יכול לטהר אדרבא קל וחומר הוא ומפרש דלא בא לאשמעינן

אבן עזרא

היות ישראל צאהלים וכן אשר ישמט שור או כשז ועז
 צמחנה: וכל אשר באהל. מצנד:
 (טו) צמיד פתי"ל. שנים פתילים:
 (טז) או בקבר. של אדם:
 (יז) ולקחו לממא. הנה פירוש איך יחטא:

לכית ולכל המאהילים שמביאים את הטומאה על כל

אבי עזר

(טו) צמיד פתי"ל. עין פ' חי שיה נד"ה ושני למדים וגו':

בעל המורים

אלל מי חטאת שאינו משזכ כלי ועדיין כלי הוא לעמן זרעים. מקב
 כשזכ קטן כלוף (פי' הוא מאלל עורבים) דהיינו מן קטניות טהור
 הוא לעמן זרעים שאם היו זרעים זרעים צעק נקוב איט מקבל

שפת חכמים

אם המת באהל נעשה כאילו כל האהל מלא טומאה כיון שאין
 הטומאה רצוצה היא שתהיה בוקעת ועולה ואינה מתפשטת באהל
 וכשאינה רצוצה היא מתפשטת באהל והבא אל האהל כאילו
 נגע בטומאה עצמה וקל להבין: ש כיון שמצינו בפרשת שמיני דכלי
 חרס אינו מטמא מגבו אלא מאירוד לפיכך זכר: ת ואם תאמר והא
 לעיל בפרשת ריצא פירש נפתולי אלהים נפתלתי מנחם בן סרוק
 פירשו במחברת צמיד פתיל חכורים מאת המקום נתחברתי זכר
 ואני מפרשו לשון עקש ופתלתול זכר דוחק לומר כי כאן פירש
 לפי פירושו של מנחם בן סרוק כיון דליה לא סבירא ליה. רש לפירש
 כי מה שפירש לעיל ואני מפרשו לשון עקש זכר פירש על נפתולי
 אלהים אבל נפתלתי בתרא הוא מפרשו מלשון צמיד פתיל וכאן
 הוא מפרש גם כן נפתלתי נתחברתי עם אחותי אבל נראה דחוק כי
 אין זה משמעות רש"י וצריך עיון. דע"ן (בגור אריה) כי שם האריך: א שרוב פעמים הם על פני השדה. גולל הוא הדף הניתן על הארון
 לניסוי ואותן שבדפנות קרי להו דופק (רש"י בטוהרין פרק גמר הרקן). רש מפרישים גולל הוא המצבה כדכתיב וגללו את האבן ודופק הוא
 כפירוש ראשון: ג רצ"ל וכי דוקא טהרתו ביום ז' אבל יותר מיום השביעי אין יכול לטהר אדרבא קל וחומר הוא ומפרש דלא בא לאשמעינן

רמב"ן

ימות בחוץ והכניסוהו לאהל. כל הבא אל האהל וכל
 אשר באהל, הכלים שבתוכו והאהל עצמו בכלל הזה,
 כמו שאמר (פסוק יח) והזה על האהל ועל כל הכלים
 ועל הנפשות אשר היו שם. והזכיר הכתוב האהל,
 להגיד שהוא עצמו טמא שבעה וצריך הזיה. ועוד
 מפני שהיו ישראל יושבי אוהלים במדבר ודבר
 הכתוב בהווה כי המצוה מיד ולדורות, אבל הוא הדין

(טו) פתוח. ד' נמס' וכל כלי פתוח. שרשי פתוח אלי מים. קנר פתוח
 גרוס. אשפתו כקנר פתוח. היינו דלמרו ד' מדות כלי חרס יקב
 כסוגם משקה נפסל מלקדש צו מי חטאת והיינו כלי פתוח האמור כאן

וַנִּתֵּן עָלָיו מֵיִם חַיִּים אֶל-כָּלֵי: שְׁנֵי
 יָהּ וְלָקַח אֶזוֹב וְטַבַּל בַּמַּיִם אִישׁ
 טָהוֹר וְהָזָה עַל-הָאֹהֶל וְעַל-כָּל-
 הַכֵּלִים וְעַל-הַנְּפֹשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ-
 שָׁם וְעַל-הַנְּגִיעַ בַּעֲצָם אוֹ בַחֲלָל
 אוֹ בַמָּת אוֹ בַקֶּבֶר: יָט וְהָזָה הַטָּהוֹר
 עַל-הַטָּמֵא בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי וְחָטְאוּ בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 וְכַפֵּם בַּגִּדֵי וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטָהַר
 בְּעֶרְבִ: כ וְאִישׁ אֲשֶׁר-יִטְמָא וְלֹא
 יִתְחַטָּא וּנְכַרְתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
 מִתּוֹךְ הַקֹּהֵל כִּי אֶת-מִקְדָּשׁ יְהוָה
 טָמֵא מִי נִדְּהָ לֹא-זָרַק עָלָיו טָמֵא
 הוּא: כא וְהִיתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם
 וּמִזֶּה מִי-הַנִּדְּהָ יִכַּפֵּם בַּגִּדֵי וְהַנְּגִיעַ

יִקְרַת חֲטָאתָא וְיִתְּנוּן
 עֲלוּהֵי מֵי מַבּוּעַ לְמִן:
 יָהּ וְיִסַּב אֶזְוֵבָא וְיִטְבּוּל
 בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהָזָה
 עַל כָּל הַכֵּלִים וְעַל
 הַנְּפֹשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ
 שָׁם וְעַל הַנְּגִיעַ
 בַּעֲצָם אוֹ בַחֲלָל
 אוֹ בַמָּת אוֹ בַקֶּבֶר:
 יָט וְהָזָה הַטָּהוֹר
 עַל-הַטָּמֵא בַיּוֹם
 הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי וְחָטְאוּ
 בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 וְכַפֵּם בַּגִּדֵי וְרַחֵץ
 בַּמַּיִם וְטָהַר
 בְּעֶרְבִ: כ וְאִישׁ
 אֲשֶׁר-יִטְמָא וְלֹא
 יִתְחַטָּא וּנְכַרְתָּה
 הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ
 הַקֹּהֵל כִּי אֶת-מִקְדָּשׁ
 יְהוָה טָמֵא מִי נִדְּהָ
 לֹא-זָרַק עָלָיו טָמֵא
 הוּא: כא וְהִיתָה לָהֶם
 לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִזֶּה
 מִי-הַנִּדְּהָ יִכַּפֵּם
 בַּגִּדֵי וְהַנְּגִיעַ

תולדות אהרן ונתן עליו מים חיים.
 פסחים לד: טוטה טז: תמורה יב: ולקח
 אזוב. יומא מג. סוכה לו. זבחים נג:
 מנחות ז: ועל הנפשות. נדה מד. ועל
 הנגע בעצם. נזיר נג: והזה הטהור. יומא
 יד. מג: מגילה כ. יבמות עג. נזיר סא:
 קידושין כה. טב. זבחים יז: ואיש אשר
 יטמא. נזיר סא: מכות ח. ערכין ג.
 ונכרתה הנפש הוריות ט: כי את מקדש
 ה' טמא. מכות יד: שכונות טז: ומזה סי'
 הגדה. יומא יד. נדה ט.

רש"י

שפת חכמים

המת טס כנגיעה: (יט) וחטאו ביום השביעי.
 הוא גמר ב טהרתו: (כ) ואיש אשר יטמא וגו'.
 אם נאמר מקדש למה נאמר ג משכן כו' כדאימא
 כשכונות: (כא) ומזה מי הנדה. רבותינו אמרו:
 שהמזה טהור ד חה כל ללמד שהטמא מי ה טמא
 אפרי כ טז: ג יומא יד. נדה ט.

קרא אלא דגמר טהרתו ביום ז' לאפוקי פחות מז' וכאלו אמר ביום
 גמר טהרתו: ג ר"ל אם נאמר גבי מקדש שאסור ליכנס בטומאה קל
 חומר במשכן והוא נמשח בשמן המשחה ומתרחץ אילו נאמר משכן
 ולא נאמר מקדש הייתי אומר על המשכן הוא חייב שנמשח בשמן
 המשחה מה שאין כן במקדש שלא נמשח בשמן המשחה ואם נאמר
 מקדש והו אמר מה למקדש שקדושתו קדושת עולם מה שאין
 כן משכן שאין קדושתו על הטמא פשיטא שהוא טהור דאם טמא
 הוא אם כן מטמא את המים אלא לומר אף על פי שהזה טהור דאם טמא

השוכר את הפועלים פרק שביעי בבא מציעא פד.

עין משפט
גור מצוה

9

1 א מ"י פ"ח מהלכות
כלים הלכות נ' ונ"ג
כ"ד ונ"ג כ"ד:

תורה אור השלם

1 ויאמר וזה וצלקע
קום אהו ופגע בנו כי
קאיש ובורחו וקום
ודעת ויודג את וזה
ואת צלקע וקום את
השקדנים אשר בצואר
ובליקתם: סופנים ח כא
2 אל תשן כסיל באולתו
שן תשקה לו גם אהו:
משלי כד

3 בן פרת יוסף בן פרת
צלי עין כנות צעקה צלי
שור: בראשית מט כב
4 השלאך הגאל אחי
פכל רע יתיר את
העדרים ויקרא בהם שמי
ושם אבתי אברהם
ודחק וידעו קרב גשר
הארץ: בראשית מט טז
5 עובד וחקיק אני אסיה
ואלקימתי צלי תבטחו:
דמיונו מט יא

לעניו רש"י

אש"מ"ד (איש"מ"ד).
חתי צד.
פלג"ל"א. חרמט.
דק"ו (דק"ו"ט). חסמס.
מסכה מחדש (מפוק).

אמר רבי יוחנן איבריה דרבי ישמעאל בוי. אלו דכריס נכסבו
של להוציא לנו על בני אדם שהם קיי: **אמר** ר' יוחנן
אנא אשתירי משפירי ירושלים. רבי יוחנן אמר מוכרן הרבה היה
אלא כלומר אשתירי ממספתתם ולפי שהזכיר רבי יוחנן שהיה

מסונה משאר בני אדם דברך אחד
הזכיר גם שהיה מסונה ביופי:
יתביב אשערי מבילה. והא דלאמרי'
בערבי פסחים (פסחים דף
ק"ה). הלא מאן דפגע באתתא צעידן
דסקלת מטבילת מניה לחות ליה
רוח זנוגים היינו כשפוגע בה אבל
רבי יוחנן שהיה יושב עם בקבע אין
זו פגיעה אי נמי התם שפוגע
כשעולה צעודה ערומה חס הנהר:
אי הדרת בך בוי. מכאן אמר ר"ת
דר"ל ממחלה ידע הרבה א"ל
שפרק עול תורה ונעשה עם הארץ
ועסק בלמטיות מדקאמר אי הדרת
בך משמע להיות כנחמלה ולא מפרוק
עול תורה מעליך וקאמר נמי מאי
אכתיב לי התם קרו לי רבי כלומר
מעיקרא נמי הוה קרו לי רבי אלא
ששכחתי ומה שפי' בקונ"ג ר' היינו רבן
של לטעים אין גראה אע"ג דאשכחן
במס' ע"ז (דף ט"ז) מ"ט קרו לך רבי רבן
של טרסאים אני והיינו דלאמרי' בפי' כל
כמני (שם דף ק"ט): ח"ל ר"ל לרבי
יהודה נשיאה כך מקובלני מלכותי
ואמרי לה מלכותיך כל עיר שאין בה
מיטוקות של צית רבן כו' משמע שקודם
שלימדו רבי יוחנן למד מאתריס:
אי הדרת בך. לקמן מוכח דנכסה
דקאמר אחיה אחתיה וקא' ביבא
קמיה ולא חש לשמא יאמרו בשביל
זו חזר זה כדמיס לקמן (דף פ"ה):
הסבין והפגיון מאימתי מקבלין
טומאה. הקשה ר"ת דמנן
במס' כלים פרק י"ד"ו הסייף והסבין
מאימתי מקבליס טומאה הסייף
משישופט והסבין משישחזנה והיינו
ללא כרבי יוחנן וללא כר"ל ונראה
דהיהו ממני כשהעלו חלודה וכל
למקן דמילא בתוספת"ו סייף וסבין
שהעלו חלודה טהורין שפן והשמין
(מקבלין טומאה) אבל ממחלתם
הוי גמר לידהו כדמפרש בשמעתין
ונראה דשפן קאי אסייף והשמין
קאי אסבין אע"ג דקמני לשון רביס
והוי השתא תוספתא כמו המשנה:
שמין

כי היא מעשה לידים. מינהו המלך לתפוס גנבים ולטעים: לגני
הדדי. פנים אל פנים: בקרא דחורי. למד בקר: בנייטו. בין
שניהן מתחת כריסן מתוך שכריסן גדול: מטרוניתא. שרית
נכרית: אינם שלכם. שאינם יכולין להזקק לנשותיכם: שאין גדול
משלנו. כריסם של נשותינו גדול
משלנו: כי כאלו נגורסו. אבר
משמש. לשון אחר שלחן גדול מלוח
של אשה מרובה משל איש: כ"ט.
שמאותה מרובה ואינם נזקקין להן
ונבעלות לאתריס: אהבה דוחקס
אם הכפר. ומתוך שמאותם מרובה
על תלותנו נשר שנינו נדחק: יי
דקורי דהרפנאי. סליס שטושין
בהרפנאי: אישפירי. נותרתי:
שופרי. זיהרורי מאלו וקרון [עור]
פניו: מני סילקי. כשיזאל מבית
האומן שהוא להוב נמראה להב
האש: כי סילקי בעלותו מן האש:
פרלדי. גרעינין: ונחדר ליה כלילא.
ישובננהו שפה לפיו סביב של ורד
אדום: זיהרורי. דנפקי מיניה על פני
הארץ: מעין. ולא הכל: הדרת פנים.
וקו: עולי עין. עולין למעלה מן העין
והיא מלמטה שהיא אינה יכולה
לשלוט בהן: חוייה ריש לקיש. שהיה
לפטים: שווי. קפן: אמר ליה. ר'
יוחנן: חילך לאורייתא. כמה כוחך
יפה לכבול עול תורה: שופרך.
יופיך: לגסי. ראוי לנשים: ולא מלי.
לקפון כנראשונה דמשקבל עליו עול
תורה טעם כמו: הסייף והסבין.
משנה היא במס' [כלים] (פ"ד מ"ה):
הפגיון. אשפירי: ומגל יד ומגל
קלי. פלג"ל"א כלט"ו: משירפס.
דקיניו כלט"ו: ליטאה בליטטויה
ידע. לפי שהיית לפטים אתה בקי
צלותן כלי אומנות ליטטיות: ר' קרו
לי. רבן של לפטים וראש להן הייתי:
אהלי אחתיה. דרבי יוחנן אשתו
דריס לקיש: וקא' ביבא קמיה. דר'
יוחנן להחפלה על בעלה: עונה
יתומיך אני אחיה ואלמנותיך עלי
סבעתו. פסוק הוא צירמיה: מלענה.
מתמרט על שהמיתו שלא היה מולא
תלמיד ותיק כמותו: דשפ דעמיה.
נעקרה ממנו דעמו ונעמטה:
ואפילו

ט כרכות כ
ת טס תרף טו:
כ"ב קטג:
י"י כשבת קט.
ד. ד. ר"ה
ג. ה. ה"ה
ה. אהא גנלה
ה. עירובין פה:
(ו"מ"ה).
פ"ג דב"מ.
למחלתן
י"ב וכן אהא
טס.

רש"י

הדרת אבאי.
דמס' ופ"ה
וגן הזה אויל
ר' יוחנן אדם
היה דלמרי'
לכבו מעין
(ברכות כ
עין. משולקן
נה שלטת בהן
אין על העין
ה כן ופ"ה
לר' ורשב"ט
פ"ה.

הגים שבים מים מכבים אותם ואין העין שולמת בהן אף ורעו של יוסף אין
העין שולמת בהן יומא חד הוה קא סחי ר' יוחנן בירדנא חוייה ריש לקיש
ושוור לירדנא אבתריה אמר ליה חילך לאורייתא אמר ליה שופרך לנשי א"ל אי
הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי קביל עליה בעי למיהדר לאתויי מאניה ולא מצי הדר אקרייה ואתגיה
ושווייה גברא רבא יומא חד הוה מפלגי בי מדרשא א"הסייף והסבין והפגיון והרומח ומגל יד ומגל קציך מאימתי
מקבלין טומאה משעת גמר מלאכתן ומאימתי גמר מלאכתן רבי יוחנן אמר משיצדפם בכבשן ריש לקיש אמר
משיצדצחן במים א"ל לסמאה בלסמיותיה ידע אמר ליה ומאי אהנת לי התם רבי קרו לי הכא רבי קרו לי אמר
ליה אהנאי לך דאקרבניך תחת כנפי השכינה חלש דעתיה דרבי יוחנן חלש ריש לקיש אתאי אחתיה
קא בכיא אמרה ליה עשה בשביל בני אמר לה עובה יתומיך אני אחיה עשה בשביל אלמנותי אמר לה
ואלמנותיך עלי תבטחוינה נפשיה דר' שמעון בן לקיש והוה קא מצטער ר' יוחנן בתריה טובא אמרו רבנן מאן
ליוזל ליתביה לדעתיה ניוזל רבי אלעזר בן פדת דמתדרין שמעתתיה אול יתיב קמיה כל מילתא דהוה אמר
רבי יוחנן אמר ליה תניא דמסייעא לך אמר את כבר לקישא בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי
לי עשרין וארבע קושייתא ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי וממילא רווחא שמעתא ואת אמרת
תניא דמסייע לך אטו לא ידענא דשפיר קאמינא הוה קא אזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר היבא
את בר לקישא היבא את בר לקישא והוה קא צוח עד רשף דעתיה [מיניה] בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה
ואפילו

מדרש רבה

עם כל המפרשים

כמבואר בשער השני

יוצא לאור

במהדורה מפוארת ומשוכללת

משלב את שני המדרשים המפורסמים

מהדורת דפוס וילנא ומהדורת עץ יוסף

ליצירה חדשה ומהודרת

כרך ה

במדבר

מגילת רות

הוצאת ספרים ח. ו. ג. ש. ל. ירושלים

פעיה"ק ירושלים תובב"א

מסורת המדרש

ב עוקצין סוף פקד ג'. יושלמי
נכטת פקד ז'. ג נכטת דף ג' י"ח.
יושלמי נכטת פקד ע'. ד פסבי
כאן פסקא קמ"ב ילקוט כאן רמז
משע"ו. שפס"ר פרספ ה' סוף
פסקו י'. ילקוט ישעיה רמז פס"ב.
מנגוס ינמן שטמט פ"ו פסקו ע"ו.

חידושי הרש"ש

פכ"א ב כך אמר לו הקדוש
ברוך הוא על שאתה כו'. צ"ל
עד וכ"ה בד"י. ג שש שמות
יש לו לזמרי כו'. בסנהדרין
פ"ב ב' הגיטא חמשה והוא
הנכון.

חידושי הר"ף

ב וידבר משה אל ה' יפקוד
כו'. כל המאמר עד הסדר להם
קרבנות מסדר בתנחומא להלן
קודם ורשע קרא דאת קרבני
לחמי ולזה נחמין המ"כ וכן נכון.
אומר ברוך אתה ה' אלהינו
מלך העולם חכם הרוים.
ספורש כאן שביכה זו בשם
ומלכות ושלא סדעת הראב"ד
שכל ברכות שבפרק הרוחה הן
בלא שם ומלכות ושוכ סצאתי
שהרבבין ול בתה"א שער
ההודאה הכא מסאמר זה (בשם
תנחומא) ראי נ"כ. תן דעתך על
אשתך אמר לו המלך עד
שאתה מצוני על אשתי. כ"ה
בשה"ר פ"א פמ"ו ובצל. ג שש
שמות יש לו לזמרי. ובסנהדרין
(פכ"ו) הגיטא ה' שמות וכן נכון.

ידי משה

בשעת מעשה ואפ"ה רצו
לפגוע בו לפיכך שלח בהם
הנגף כנ"ל.

לעיל פ' י"א סוף ט"ו ז'. התפלה חותמין. ויק"ר סוף פ'
ט'. ב וידבר משה אל ה' יפקוד. כל סימן זה נדפס כאן
שלא במקומו ובתנחומא כאן הוא בסימן י' וי"א וכאן
ראוי לסדרו בסוף ט"ו ט"ו. ראה הרבה אוכלסין. ברכות
פרק הרואה. לעשות לרוח
משקל. ויק"ר פ' י"ד סוף ט"א'
באריכות. בשעת מיתה. בתורה
בסדר זה כשאמר לו עלה אל
הר העברים וגו' ונאספת אל
עמך אז אמר לו יפקוד וגו'.
צו את בני ישראל. צו דורש
סמוכין שמיד אחר פרשת יפקוד
כתיב צו את בני וע' ספדי
סדר זה. תחלה הסדר להם
הקרבנות. שכל זמן שאחה קיים
אינם צריכים כל כך לקרבנות
וכמ"ש הזבחים ומנחה הגשתם
לי בית ישראל במדבר
שתפלתך טוב לישראל מן
הקרבנות אך אחר שתסתלק
צריכים לקרבנות. ג מה ראה.
ע' מ"ש בס"א א' ובמ"כ. אמרו
חכמים. גם מאמר זה עד שמו
שלומיאל בתנחומא אין מקומו
כאן אלא אצל מ"ש לקמן נשיא
בית אב לשמעוני וכאן שייך
מ"ש לקמן אתה מוצא בשעה
וכו'. ומ"ש ו' שמות ואינו
מפורש אלא ה' שהרי שלומיאל
בן צורי שדי אינו אלא שם אחד
שלומיאל הוא שמו העצמי
וצורי שדי שם אביו ובתנחומא
הגיטא ג' שמות ובסנהדרין
פ"ב הגי' ה' שמות וכן הוא
בילקוט כאן גי' זו מחורת
מכלן. ושאו"ל בן בנענית. כמ"ש
שמות ו' ובני שמעון נמואל
וימין ואוהד ויכין וצוחר ושאל
בן הכנענית וכולן נעשו בתי
אבות לשמעון והגדול מהבתי
אבות נעשה נשיא שבט ובזמרי
מפורש כאן נשיא בית אב
לשמעוני ואין אנו מוצאים שם
נשיא רק נשיא שבט (חזן)
משבט לוי שנמנו כל משפחה
שבעצמה על פקודת עבודת
המשכן היו להם ג' נשיאים לגי'
משפחות ועכ"ז היה אהרן נשיא
השבט כמ"ש בסדר קרח אצל
המטות) וא"כ מ"ש נשיא בית
אב לשמעוני פ"י שהיה נשיא
השבט והוא בעצמו הבית אב
ע"כ בהכרח שהוא שאלו בן
הכנענית שבשם זה יש בו
לדרוש לגנאי על פי מדת
ממעל שעשה מעשה כנען
ובהכרח שהוא זמרי בן סלוא
ובריש במדבר מפורש שנשיא

שהוא רק העדר הרע. שלא יירא מפני שונאיו ומשפחת
זמרי שהיו שלמים עמו. לא כן כי אם שכר אמתי. ה' עוז
לעמו יתן. ר"ל כשהקב"ה עוז ותעוזמות לעמו יתן צריך
שיברך את עמו בשלום תחלה שהיא כלי המחויק העוז
והסוכה. ב וידבר משה אל ה'
כו' הלכה כו'. עד סוף סי' ג'
שייך לקמן אחר סי' י"ד. וכ"ה
בתנחומא. אוכלוסין. חל ברול
של ששים רבוא (רש"י). חכם
הרדים. שידוע מה שבלב כל
אלו (רש"י). שאין פרוצופותיהן
דומין כו'. כי תכונת הרוח
יתגבר על הפנים. ג [ד] שש
שמות יש לו לזמרי. בתנחומא
ג"כ נ" שמות. ובסנהדרין פ"ב
ובילקוט ג"כ חמשה. והוא
הנכון.

שאין העולם מתנהג אלא בשלום.

והתורה פלה שלום, שנאמר (משל ג'
ה) דרביה דרבי נעם וכל נתיבותיה

שלום. ואם בא אדם מן הדרה,

שואלין לו שלום. וכן שחרית

שואלין לו שלום, ובקאמש קף

שואלין בשלום. שמע ישראל.

חותמין פורס ספת שלום על עמו.

התפלה, חותמין בשלום. בכרפת

כהנים חותמין בשלום. יאמר ר"ש בן הלפתא אין כלי

מחזיק ברכה אלא שלום, שנאמר (תהלים כט יא) ה' עז לעמו

יתן ה' יברך את עמו בשלום.

ב [כ]. ט"ו. וידבר משה אל ה' וגי' יפקד ה' וגו'. הלכה, יאם

ראה הרבה אוכלוסין של בני אדם אומר ברוך אתה ה'

אלהינו מלך העולם חכם הרוים. קשם שאין פרוצופותיהן

דומין זה לזה, קף אין דעתן שוין זה לזה, אלא כל אחד

ואחד יש לו דעה בפני עצמו, וכן הוא אומר (איהב כח סח)

לעשות לרוח משקל, לרוחות של כל בריה ובריה. תדע לך

שהוא בן, שכן משה מבקש מן הקדוש ברוך הוא בפשעת

מיתה. אמר לפני רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך דעתן

של כל אחד ואחד ואין דעתן של בניך דומין זה לזה,

ובשאיני מסתלק מהן בבקשה מקה מנה עליהם מנהיג שיהא

סובלם לאחד ואחד לפי דעתו, שנאמר יפקד ה', הרוח אינו

אומר אלא הרוחות. זה שאמר הפתוב (ישעיה סח יא) יקאיתיות

שאלוני על בני ועל פעל ידי תצוני. משל למה הדבר

דומה. למלך שנושא אשה והיה לו שושבין. בכל זמן

שהמלך כועס על אשתו השושבין מפוס, ומתרצה המלך

לאשתו. בא השושבין למות, התחיל מבקש מן המלך

בבקשה מקה תן דעתך על אשתך. אמר לו המלך אם אתה

מצוני על אשתי, צנה את אשתי עלי שתהא זהירה בכבודי.

בכבודך קף אמר לו הקדוש ברוך הוא עד שאתה מצוני

עליהם יפקד ה', צנה אותם שיהיו זריזין בכבודי. מה כתיב

(במדבר כח ב) צו את בני ישראל וגו' את קרבני לחמי, תחלה

הסדר להן הקרבנות.

ג מה ראה הקדוש ברוך הוא ליחס פנחס אחר מעשה זה.

שבשעה שפדקו זמרי בן סלוא. אמרו חכמים שש שמות

יש לו לזמרי, זמרי, בן סלוא, ושאו"ל, בן בנענית,

שבט שמעון נקרא שמו שלומיאל בן צורי שדי שמו שלומיאל בן צורי שדי.

ואין הכונה שהוא בעצמו בן שמעון שנקרא שאלו בן הכנענית והיה עדיין חי וא"כ היה זקן בן שני מאות וששים שנה

מתנות כהונה

ב יפקוד ה' וגו'. עד מה ראה שייך לקמן נלוט ט"ו.

מדרש רבה

עם כל המפרשים

כמבואר בשער השני

יוצא לאור

במהדורה מפוארת ומשוכללת

משלב את שני המדרשים המפורסמים

מהדורת דפוס וילנא ומהדורת עץ יוסף

ליצירה חדשה ומהודרת

כרך ד

זיקרא

מגילת שיר השירים

הוצאת ספרים ח. זגשל ירושלים

פעיה"ק ירושלים תוכב"א

מסורת המדרש

עב שמר סוף פרשה י"א. נמדי' פט"ו סימן כ"ד. לקמן פרשה ד' פסוקים... סימן ז' ופרשה ח' פסוק ה' סימן א'. איכ"ל פרשה ז' סימן י"ו. מנחומא מלוה סימן י"א. פרוקי דר"א ריש פרק מ"ו. מדרש מהלכות ממונ ק"ג. פסיקתא רבתי פסקא י' ופסקא כ"א ו"ג. ילקוט משא רמז ע"ג.

חידושי הרש"ש

כה ממה שהכנסתנו לארץ טובה ורחבה. נראה דהכוונה על ארץ סיחון ועוג.

חידושי הרד"ך

מי יאמר בתורה לפני ברכו את ה' כו'. כה הניסא גם כשולח. והיינו כדנען פרק ב' רבנא קפן קרא בתורה וברמשים לפיכך כו לתורה כו. שעי' כן היה רגיל לקרות בתורה בבחי' ולומר ברט כו. ובתנחומא שם הני שוק אומרים בכל יום ברכו את ה' המבורך לעולם ועד. ולשון בכל יום משמע בלאו בקה"ת כאשר שאינה נהגת בכל יום אלא בפורסה על שמע בבחי' קאמר. ולא שהקפן פורס על שמע דנען כשגלה שם שאינו פורס. אלא שעונה אחר הסדר ברוך ה' המבורך לעולם ועד (ומ"ש שם ברט מ"ס הוא). כה ר' יוחנן אמר ממה שהכנסתנו לארץ טובה ורחבה דאתקריאת שכינתא אחרית נרוצה לארעא סבתא ארץ וזת חלב ודבש בגיל. ודרש ר"י משכני מארץ שהיא שכניה לאי ענבה והיינו ארץ סיחון ועוג שאינה ארץ זבת חלב ודבש כא"י ענבה כדנען בפרק קמא רבננא רב נקראת ארץ טובה ורחבה (כמ"ש שמות ב') אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש ודרש אל ארץ טובה ורחבה כולל גם עבר הירדן סיחון ועוג וארץ חזו אינה כאי"י ענבה (ענבה) ומכאן שהכנסתנו לארץ סיחון ועוג אחר נרוצה לעבור את הירדן לארץ זבת חלב ודבש. ועי' בילקוט הגי' כרדב"ל.

נחמד למראה

כה אחר נרוצה. על שפלקת שכינתך מתוכנו אחר נרוצה. עיין מה שכתבתי במקום אחר. עוד יש למרש דהקלמה הנוכח בורע נדך עני נס' דברים דף ז' ומתמי' דכרוי הס דכל זמן שהיה אלה רוחס קדושה נביהמ"ק היה עובדי כוכבים ממגנרין ע"י אותו רוחס אלל נינוס קלירה דעי' כשיניס אותו הלללתיס או תסכננה עובדי כוכבים הקדמונים ולל יסאל שום מוים להס ויתקיים נבואת וכריה עוד יסנו וקניס וגו' ופיין סס נאורן. וזוה פירוס מדרש חיכס וככר היו רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה כו' המחילו הס כוכיס וכי

כד לא היונקים. שמחנכים אותם בכית תלמודם ואם אין גדיים אין תישים. כה דאיתקריאת משכנותא. הוקשה לחז"ל שאמר משכני משמע שצריך למשוך ואם לא ימשוך לא אלך ואח"כ אמר אחר כך נרוצה והם ב' כתובים מבחישים מדה ט"ו והכריע ע"פ מדה ל"א מוקדם שמאחר בענין וע"פ מדה ממעל כאלו כתוב הביאני המלך חדריו בארץ ישראל אחר כך נרוצה למקום משכן כבודי במקדש גלגל ושילה ובית עולמים וריב"ל דורש ע"פ המדות הנ"ל כאלו כתיב הביאני המלך חדריו משכני אחר כך נרוצה שהביאני לחדריו למקום משכן כבודי ע"כ אחר כך נרוצה לעשות רצונו תמיד ורבנן אינם דורשים מדה ל"א רק רישא דקרא משכני אחר כך נרוצה ע"פ מדה ממעל. ועשו לי מקדש. שמות כ"ה ח' וס"ד ושכנתי בתוכם וכל דרשות שדורש להלן בפסוק זה הכל בעבור קושיא זו. על שפלקת. וכאלו כתיב משכני שכינתך וכמ"ש במשוך היובל בפסוק היובל וכן כאן שמשכנתי והפסקתי ממני ולא פי' מה הפסיק ודורשים ע"פ מדה ממעל ודרך קצרה שהמשיך את השכינה והפסיקה ע"כ אחר כך נרוצה לבקש שתשיב שכינתך בתוכנו. ויתאבלו. שבכני שישבי שכינתו ויעלה בתוכם וס"ד ולא שחו איש עדין עליו ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב ועל זה הביא דרשת ר' שמעון בר יוחאי.

דכתיב (תהלים ח א) מפי עוללים

וינקים יסדת עזו, ואין עז אלא תורה, שנאמר (שם כט יא) ה' עז לעמו יתן. קשעה שהלוח נתקע ואין לו לשלם מי נתפש לא הערב, הוי מה שנאמר (חושע ד ו) ותשפח תורת אלהיך אשפח בניה גם אני. אמר ר' אחא גם אני, כבניכול אף אני בשכחה, מי יאמר בתורה לפני ברכו את ה' המבורך, לא היונקים, הוי מרפיון התורה שפקם נתפשו בניכם, שנאמר (ירמיה ב ל) לשוא הפיתי את בניכם. כבניכול גם אני בשכחה, מי יאמר ברכו את ה' המבורך לפני. לפיכך צריך אדם להקניס בנו לתורה ולחנכו בלמוד שיצאריך ימים פעולם, שנאמר (משלי ט יא) פי בי ירבו ימיה.

כה ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי ורבנן. ר' יוחנן אמר ממה שהכנסתנו לארץ טובה ורחבה אחר נרוצה לארעא סבתא

דאתקריאת משכנותא. וריב"ל אמר ממה שנתת לנו ארעא סבתא רבתא דאתקריאת משכנותא אחר נרוצה. ורבנן אמרין ממה שהשרית שכינתך בתוכנו, דכתיב (שמות כה ח) ועשו לי מקדש, אחר נרוצה. ורבנן אמרין חז"ל, על שפלקת שכינתך מתוכנו אחר נרוצה. תדע לך שהוא בן שפל צרות שבאו עליהן במעשה העגל לא נתאבלו, פינן שאמר להם משה (שמות לג א) כי לא אעלה בקרבך, מיד (שם ד) וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו. עתני ר"ש בן

משכנותיך היינו לא"י ממש שנקרא משכנותיך. וריב"ל מפרש קרא כדכתיב ממה שנתת לנו א"י דאיתקריאת משכנותא. לכן אחר נרוצה ר"ל אחר תורתך ומצותיך נרוצה שאין תורה כתורת א"י ואין חכמה כחכמת א"י. נמצא שא"י נרמה לנו להיות משתוקקים להורבך כך ובתורתך ובמצותיך. מקדש וגו' וסיפיה דקרא ושכנתי בתוכם. שפלקת כו'. דרש משכני מלשון המשכה וסילוק שכניה. וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שחו איש עדין עליו. אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כלום אשה מתקשטת אלא לבטלה. תני ריש בן יוחאי זיין כר מלאך

מתנות כהונה

על שהא עיקר משכן המלך הקב"ה ודרשו מסיפיה לרישיה אחר נרוצה למקום משכנותיך. מקדש וגו' נסיפיה דקרא ושכנתי בתוכם. שפלקת כו'. דרש משכני מלשון המשכה וסילוק שמינה. ה"ג ילקוט כפי' כי משא חני ר' שמעון בן יוחאי זיין נתן להם כו' ושם המפורש.

העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות שביד [הנרא]. דכתיב מפי עוללים ויונקים יסדת עזו. במדרש עשרת הדברות יותר מבאר ח"ל אמרו לפניו הרי בנינו היו ערבים. מיד אמר הקב"ה תנו לי אותם הערבות ואני אקבלם. מיד הביאו בני ישראל את נשיהם עם יונקי שדים ונשיהם המעוברות. ועשה הק' בדרך הוא במנע כזוכות היו מדברים עמו. אמר להם ראו שאני רוצה ליתן תורה לאבותיכם ואתם ערבים בשבילם שיקיימוהו. אמרו ליה הן. אמר להן אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך. אמרו לו הן. לא היה לך כו' א"ל לאו. וכן היו עונים אותו על הן הן ועל לאו לאו כו' שנא מפי עוללים ויונקים יסדת עזו. ואין עזו אלא תורה שנא ה' עז לעמו יתן ע"כ. מי יאמר בתורה לפני ברכו את ה' המבורך. היינו כשמפסידין בבחי' ובתנחומא ריש סדר ויגש איתא שאני מפסידן שהן אומרים בכל יום ברוך ה' המבורך לעולם ועד. והיינו שעונין בן אחר הש"ץ כשאומר ברכו. שנאמר לשוא כו'. הרי זה עוד ראייה אחרת. וה"ל קרא לשוא הכיתי בתמיה. וכי כתבם הכיתים אינו אלא בשביל המוסר דהיינו תורה לא לקחו לא למרו לשון לקח [רש"י]. וזהו שאמר כאן משכני לשון משכון כדו שלא תקח ממני המשכון דהיינו הבנים. אחר נרוצה. ה' המבורך לפני מוסר לא לקחו לפיכך צריך כך צריך לומר. ומה דכיתתם מיותר. כה ממה שהכנסתנו לארץ טובה ורחבה. הוא ארץ סיחון ועוג שהיא אינה בארץ ישראל ממש. ומ"ס ראינו בה טובה הרבה. לכן היתה תשוקותינו לרוץ אחר. לארעא סבתא היא ארץ ישראל ממש דאתקריאת משכנותא על שהיא עיקר משכן המלך הקב"ה. ודלא כשבט ראובן וגו' שבתרו בארץ סיחון [וע' בתנחומא סוף סדר מכות] ודרשו מסיפא לרישיה. אחר נרוצה למקום

משכנותיך היינו לא"י ממש שנקרא משכנותיך. וריב"ל מפרש קרא כדכתיב ממה שנתת לנו א"י דאיתקריאת משכנותא. לכן אחר נרוצה ר"ל אחר תורתך ומצותיך נרוצה שאין תורה כתורת א"י ואין חכמה כחכמת א"י. נמצא שא"י נרמה לנו להיות משתוקקים להורבך כך ובתורתך ובמצותיך. מקדש וגו' וסיפיה דקרא ושכנתי בתוכם. שפלקת כו'. דרש משכני מלשון המשכה וסילוק שכניה. וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שחו איש עדין עליו. אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כלום אשה מתקשטת אלא לבטלה. תני ריש בן יוחאי זיין כר מלאך משכנותיך היינו לא"י ממש שנקרא משכנותיך. וריב"ל מפרש קרא כדכתיב ממה שנתת לנו א"י דאיתקריאת משכנותא. לכן אחר נרוצה ר"ל אחר תורתך ומצותיך נרוצה שאין תורה כתורת א"י ואין חכמה כחכמת א"י. נמצא שא"י נרמה לנו להיות משתוקקים להורבך כך ובתורתך ובמצותיך. מקדש וגו' וסיפיה דקרא ושכנתי בתוכם. שפלקת כו'. דרש משכני מלשון המשכה וסילוק שכניה. וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שחו איש עדין עליו. אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כלום אשה מתקשטת אלא לבטלה. תני ריש בן יוחאי זיין כר מלאך משכנותיך היינו לא"י ממש שנקרא משכנותיך. וריב"ל מפרש קרא כדכתיב ממה שנתת לנו א"י דאיתקריאת משכנותא. לכן אחר נרוצה ר"ל אחר תורתך ומצותיך נרוצה שאין תורה כתורת א"י ואין חכמה כחכמת א"י. נמצא שא"י נרמה לנו להיות משתוקקים להורבך כך ובתורתך ובמצותיך. מקדש וגו' וסיפיה דקרא ושכנתי בתוכם. שפלקת כו'. דרש משכני מלשון המשכה וסילוק שכניה. וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שחו איש עדין עליו. אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כלום אשה מתקשטת אלא לבטלה. תני ריש בן יוחאי זיין כר מלאך

עקיבא משתק וכי יעיון סס. חזו שאמר משכני וכי על שפלקת שכינתך ממנו מתקדש ולא משאר סוס לתלמידי אחר נרוצה ונשמחה בך בישועתך. ודו"ק.

ישמח משה במתנת תלכן

ספר

ישמח משה

יצחק הכהן

על ספר

ויקרא במדבר דברים

הכינו וגם חקרו כבוד הרב הגאון הגדול חריף ובקי הצדיק הקדוש, כוצינא קדישא, חסידא ופרישא, אור ישראל וקדושו, רכבו ופרשו, מאור הגולה

מו"ה משה איש האלהים מייטלבוים זצוק"ל

אב"ד דק"ק אוהעל

(בעהמ"ח ס' שו"ת השיב משה וס' תפלה למשה על תהלים)

יצא לאור מחדש בעוה"ת, באותיות מאירות עינים, עם הרבה תיקונים והוספות חשובות כאשר עיניכם תחוינה מישרים.

ע"י נכד הנה"ק המחבר זי"ע

שמואל מייטלבוים

ברוקלין, ניו יורק

שנת תשנ"ח לפ"ק

יצא לאור באו"מ

יצאת לאור בלכתו ישר

הי ספר נאמן קדמא לי

15

בידו (קה"ד פ"א י"ג), והוא גם כן מצד הנכורה כמבואר בעשרה מאמרות פרק הנ"ל, כמו תכלת רצועה של מרדות כנ"ל, והלבן מצד החסד כנודע, רומז על חלק המוב, וציוה שיהיו רעים נאגדים, והיינו ים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד ששם השארת נפשות, והבן. והיינו מזכיר כל המצות, שעל ידי הרע נעשה טוב כמבואר בראש הפרק שם בעשרה מאמרות ובמפרש, כי כל הלא תעשין למעט כחות הפומאה, וכל המצות עשה המה להרבות כח הקדושה כנ"ל, והבן.

לעמף בכמות היראה, עד כאן. ובדרכם אלך, כי מבואר כח המוב שבאדם היא הנשמה, והיא בריה בפני עצמה ממקום קדוש לא תכלה בכליון הגוף, ואף ברשע נידונית בגיהנם ומתגלגלת עד שניתקן או נידונית לדורות ח"ו, אבל הגוף של הרשע יכלה, וכן כח הרע כח התאוני, והבן. אבל הצדיקים המכניסין הרע למוב ונעשה טוב, הכל ישאר לנצח. והיינו ענין תכלת שהוא כליון, רומז לכח התאוני והוא דומה לים (מס"ח י"ז ע"א), שכל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא (קה"ל א"ז), דונמא לזה שאין אדם מת וחצי תאותו

פרשת קרח

שיתחרט ואף על פי כן חטא. (ב) כיון דהתשובה סיבת החטא, אין קמיגור נעשה סניגור. ואם כן אם מכוונת במתירתה לכך, הרי אין הבויון מכפר משני המעמים הנ"ל, וכיון דאינו מכפר, הדר הקושיא לדוכתיה הוה ליה חוטא נשכר. מיהו לא קשיא, דהא קיימא לן (נויר כ"ג ע"ב) גדולה עבירה לשמה וכו', וקיימא לן (אבה"ע פ"א א' בבית שמואל שם) דאשה מצווה על שבת (ישעיה מה יח), אם כן אף דהתירוץ לא שייך כאן, מכל מקום אתחלתא דקושיא אין כאן דהא אין כאן חוטא, והבן. ואם כן זה יתכן לר' עקיבא דוקא, אבל לר' ישמעאל אין כאן לשמה רק להנאת עצמה, ואם כן לא קשה מידי, דאם באמת מתכוונת לכך, לא מועיל ולא מידי דהוה ליה חוטא נשכר, והבן כי מיושב קושיות התוספת בס"ד. ל

והנה לכאורה מענין פרה אדומה מוכח דקמיגור נעשה סניגור, דתבוא אמו ותקנח צואת בנה (בס"ד פ"ט ח). רק דהתירוץ לזה דבדבר שנעשה לתיקון שאני, כמו שמצינו

ויקח קרח וגו'. במדרש מה ראה קרח לחלוק על משה, פרשת פרה אדומה ראה.

והנ"ל בזה, על פי מה שכתבתי (לעיל פ"ר נשא) ליישב קושית התוספת במסכת סוטה (דף כ"ז ע"א, ד"ה אפר) במה שדרשו בפסוק ונקתה ונזרעה זרע (נשא ח כח), דאסקו בתימא דתקשה ליה לרבי ישמעאל לנפשיה, עיי"ש. על פי שהקשיתי על התורה אם כן מצינו חוטא נשכר. והתירוץ הלא אמרינן (נרכות ל"ד ע"ב) במקום שבעלי תשובה עומדין וכו', ואם כן מצינו חוטא נשכר. וצריך לומר דהתשובה דמכפר יכול להיות נשכר על ידה, אם כן הכי נמי בויון הטומא מכפר, והבן. ולפי זה קשה מה הקשה ר' ישמעאל, הא מסורת בידינו והוא משנה במסכת יומא (דף פ"ז ע"א) האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ואיתא על זה שני מעמים, (א) משום שאין כאן חרטה ואינו תוהה על הראשונות, כיון דידיע מתחלה

בעזה"ש"ת

12/07/2018

ספר

חיי משה

במדבר - דברים

אוצר החכמה

אמרות טהורות, חידושים יקרים
 דברים נחמדים, פירושים וכיאורים
 ציצים ופרחים, דברי אגדה והתעוררות
 שבעתיים מזוקקים ביראת ה' ודברי מוסר

אשר דרש דרש מש"ה, מרן עטרת ראשינו,
 הגאון האדיר הצדיק המפורסם, פאר הדור והדרו,
 שר התורה, עמוד ההוראה, חסידא ופרישא כקש"ת

רבי משה צבי ארי' ביק זצוקללה"ה

אנדק"ק מעזיבוז יצ"ו

אלול תש"ע • ברוקלין ניו יארק יצ"ו

זזה תפילתנו ועתירתנו שאנו מעתירים בתפילה (סדר הולאת ספר תורה למפלת סמרים) השיבנו ה' אליך (איכה ה, כא), שיתחיל הוא בדבר להשיב אותנו אליו בשם הוי"ה, ועל ידי זה יתקיים בנו חדש ימינו כקדם, כמו שהיה בימי קדם במצרים, שבחר בנו בשמו הוי"ה יתברך להיות לו לעם, ועל ידי זה בני ישראל קיימים ועומדים להיות לעם ה' לעד ולעולמי עולמים.

עומדים חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים. ואמר הלשון לעשות אתכם לו לעם, ולא אמר לבחור בכם או בלשון אחר, כי עשיה מלשון כפיה ואונס, על דרך שמצינו הלשון (גיטין פ"ח ע"ב) גט מעושה, וביאור הדבר שכפה הקב"ה עלינו ואנס אותנו להיות לו לעם, ומכיון שכן נמנע ממנו כביכול לגרש אותנו, כדן אנוסה שאסורה בגירושין.

חקת

שנת פ"ח ה"ז), ואם כן מדוע שינה הכתוב בלשוננו.

ויש לרמז בזה שהתורה מלמדנו דרכי לימוד התורה, שדרשו חז"ל (קידושין ל"ב ע"ב) על הפסוק בסוף הפרשה (כא, יד) על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה ואת הנחלים ארנון, שאפילו אב ובנו והרב ותלמידו כשעוסקין בתורה נעשין שונאים זה לזה ואינם זזין עד שנעשין אוהבין זה לזה. ופשט הכתוב לפי דבריהם, על כן יאמר בספר, כשעוסקין בתורה שהיא ספר, אז מלחמת ה', עומדים הם בקשרי מלחמה זה עם זה בשנאה, אבל את והב בסופה, והב היא לשון אהבה, כמו שדרשו שם, שנעשין אוהבים זה לזה. ובספר פנים יפות כתב בדרך צחות א"ת וה"ב בסופה,

א] וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה וגו' (ט, ב-ג). יש לדעת מדוע דיבר הקב"ה גם אל אהרן בצווי זו, מה שלא מצינו בשאר פרשיות התורה, ובפרט שרק משה עשה את הפרה ולא אהרן.

ב) הקשו המפרשים על מה שאמר הכתוב זאת חוקת התורה, הלא אין בו אלא חוקת הפרה, והיה לו לומר זאת חוקת הפרה.

ג) עוד יש לדקדק, דבתחלה קרא אותה הכתוב (פסוק ט) 'אפר' הפרה ולבסוף קרא אותה (פסוק יז) 'עפר' שריפת החטאת. והקשה בתכלת מרדכי דאפר ועפר הם ב' הפכיים, דאפר לאו בר גיבול ועפר בר גיבול לענין מלאכת שבת (רמב"ם הל' הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 105

ויש לומר בדרך צחות שזה היתה כוונת משה רבינו בעת שעלה למרום לקבל את התורה, ואמרו מלאכי השרת לפני המקום ברוך הוא תנה הודך על השמים (מפליט ט, ט), אמר להם משה כלום קנאה יש ביניכם (שנת פ"ט ע"א). ולכאורה צריך ביאור וכי הקנאה ביניהם היא תנאי לקבל את התורה, הלא אדרבה משום זאת שאין קנאה ביניהם ראויים הם יותר לקבל את התורה. אלא אמר להם משה, וכי כלום קנאה יש ביניכם שעל ידי זה יעלה בידכם להשיג את עומק האמת שבתורה, הרי משום כך שאין שנאה ביניכם, לא תחלק דעתכם זה מזה, ויסכים כל אחד לדעת רעהו, לא ישיגו את האמת שבתורה.

→ אך כל זאת אינו רק בתחילה, שאז עליהם להיעשות שונאים זה לזה, כדי להשיג עי"ז את התורה להוציא לאורה על פי האמת. אך לבסוף לאחר שנשאו ונתנו בתורה, עליהם להסכים זה לזה ולהתחבר באהבה ואחווה, וישרור השלום ביניהם. דאדרבה, לפי שהתורה אמת היא, ובאמת אינו שייך אלא אחת, ועליהם להתאחד בדעה אחת ובמדה אחת, ואז מוכח בזה תחילת מעשיהם, כי לא היתה כוונתם אלא להשיג אמיתת של תורה. וזה שאמר דוד (מפליט טט, יא) ה' עוז לעמו יתן, אין עוז אלא תורה (מדרש רנ"ה שיר השירים פ"א, נג), דבתחילה התורה היא עוז, שהיא מלשון עזות, ולבסוף מתקיים בהם ה' יברך את עמו בשלום, ועי"ז מוכח סופו על תחילתו, שעסקם בתורה היא לשמה בלתי לה'

שבתחלה הם בבחינת א"ת מאל"ף עד תי"ו, ורחוקים הם זה מזה כאות אל"ף הרחוקה מאות תי"ו, ובסופם הם נעשים וה"ב, שהם נעשים כאותיות וא"ו ה"א הסמוכים זה לזה.

← **וביאור** הדבר שאין התורה נקנית אלא כשהם נעשים שונאים זה לזה, כי התורה היא אמת, ואין האמת נקנית אלא בחרון אף וכעס, כי כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה כך אין דעתן שוין זה לזה (גמדר רנ"ה פכ"א, ט), וכל אחד מחזיק בדעה אחרת. וכשמבקשים להשיג את מדת האמת, כועסים זה על זה ומריבים זה את זה עד שעומדים על אמיתת הדברים. ומטו בה משמו של החידושי הרי"ם שמטעם זה מצינו רק אצל יעקב אבינו שחרה אפו, כמו שנאמר (צלאשים ל, ט) ויחר אף יעקב ברחל, ויחר ליעקב וירכ בלבן (שס לא, לו), כי מדתו של יעקב היא מדת האמת, כמו שאמר הכתוב (מכ"ה ו, ט) תתן אמת ליעקב, וכיון שהשיג בדעתו את האמת כעס על מי שלא הלך בדרך האמת.

← **ולבן** עיקר קנין התורה בא במחלוקת שאחד מקשה ואחד מתרץ, זה בונה וזה סותר, וזה שבכה רבי יוחנן על פטירת תלמידו ריש לקיש ואמר (צנ"א מפע"פ ע"א) בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי וממילא רווחא שמעתא וכו', כי על ידי זה השיגו את מדת האמת בתורה.

התורה, שכל זה הם מדרכי עסק והשגת התורה.

ואמר הכתוב שלא די בזה שהוא טהור, אלא ניתוסף ונתן עליו מים חיים, שנשפע עליו שפע ברכות, שהם מים חיים, אל כלי, רומז לשלום, כמו שאמרו חז"ל (עוקלין פ"ג משנה י"ג) שמדת השלום הוא הכלי המחזיק ברכה.

ויש להמליץ בזה מה שאמרו במדרש (מונא נספה"ק ישמח משה נריש פרשת קרח), מה ראה קרח לחלוק על משה, פרשת פרה אדומה ראה. ואינו מובן מה שיין מחלקותו של קרח לפרשת פרה אדומה, ולפי דברינו יבואר שמכיון שלא התבונן קרח בפרשת פרה אדומה, להבין מעלת מדת השלום וגנות המחלוקת, הנלמד בפרשת פרה אדומה, היה דומה בעיניו פרשת פרה אדומה כחוקה שאין בה טעם, לכן הגיע לחלוק על משה, היפך ממדת השלום.

ובזה יובן שפיר מה שנתייחד הדיבור בפרשה זו גם אל אהרן, שלא מצינו כן בשאר פרשיות התורה, לפי שרמו הכתוב שבעסק התורה מוטל על האדם לאחוז גם במדתו של אהרן הכהן, ולבד מה שדיבר ה' אל משה שהוא עמוד התורה, דיבר הבורא ברוך הוא גם אל אהרן הכהן, שהוא אוהב שלום ורודף שלום, ורק על ידי שהאדם מתדבק במדת שניהם, הוא זוכה שתהא זאת חוקת התורה, ושתהא תורתו תורה לשמה. ל

לכדו, להשיג את האמת, ולכן בסוף הם נעשים אוהבים זה לזה.

ובזה יבואר מה שאמר הכתוב כאן זאת חוקת התורה, שלימדה התורה כאן דרכי עסק השגת התורה, ואמר ואסף איש טהור את אפר הפרה, שאיש טהור הבא להשיג עומק אמיתית התורה, וכינה אותה בלשון אפר הפרה, ולאחר מכן נקרא בלשון עפר שריפת החטאת, שמתחילה הרי הוא אפר המורה על פירוד ומחלוקת, כי האפר אינו בר גיבול, ותלמידי חכמים העוסקים בתורה ומבקשים להשיג את האמת שכתורה, שרויים הם בתחילה במחלוקת ופירוד. ומטעם זה הוא מטמא טהורים, לפי שהם שרויים במחלוקת, והמחלוקת מטמאה את הטהורים, ולכן אמר וכבס השורף את אפר הפרה וטמא עד הערב.

אך לאחר שהשיגו את האמת ועומק הבנת התורה, אז מתקיים בהם ולקחו את עפר שריפת החטאת, שהעפר מורה על האחדות והשלום, שהוא בר גבול, אמר הכתוב ולקחו את עפר שריפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי, שעל ידי מים החיים שהיא עסק התורה הקדושה לשמה, כדאיתא בגמרא (ננא קמא פ"ג ע"א) דורשי רשומות אמרו שאין מים אלא תורה, והלומד תורה לשמה נעשית לו סם חיים (מעניט ז' ע"א), וכשיתן האדם מים חיים אל תוכו, נעשה מזה עפר שריפת החטאת, המורה על האחדות והשלום, וזה שאמר הכתוב זאת חוקת

אֲשׁוּרֵנוּ הַיְנָעִים לְבָדָד יִשְׁבֵן
 וּבְגוּיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב: ִי מִי מָנָה
 סְכִיטָה הָא עָמָא
 בְּלַחְוִיָּהוֹן עֲתִידִין דִּי־יַחְסְנוֹן
 עָלְמָא וּבְעַמְמֵי לָא יִתְדַנּוֹן
 גְּמִירָא: ִי מִן יִיבּוּל לְמַמְנִי

תולדות אהרן ובגוים לא יתחשב. סנהדרין לט: עקידה שער סו: מי מנה עפר יעקב ומספר. נדה לא. ס' הוזהר פ' משפטים:

שפתי חבמים

הוא והקדוש ברוך הוא לא כעס כל הימים הללו למה אמר לו אלהים לא תאור את העם רהא הקללה לא היתה חלה ויש לומר דהקדוש ברוך הוא היה יודע שעתידין לכשול בבעל פפור ומגפה חבא עליהם ואם היה מקללם היה אומר כשביל הקללה באה המגפה. מצאתי: ד אבות קרוים צורים ואמהות קרויות גבעות: ה פירוש על כרחך האי הן נמשך לתחלת המקרא כי מראש צורים וגומר הן האבות כמו שפרש"י ובא להודיע מה הוא החוזק שזכו לו אבותיו ואמר הן עם וגומר והוא אשר זכו לו אבותיו כהרגומו בלחודיהון עתידין וכו' דאם לא כן מה הוא לשון הן היה לו לומר והוא עם וגו': ו דלטעם ראשון קשה מהיכא חיתי שיהיו נעשים כלה עם העובדי גלולים לכן פירש דבר אחר ולדבר אחר קשה מנא

רש"י

לצורים וגבעות הללו על ידי אבות ד ואמהות: הן עם לבדד ישבן. הוא אשר זכו לו אבותיו ה לשכון כדד כהרגומו: ובגוים לא יתחשב. כהרגומו לא יהיו נעשין כלה עם שאר עובדי כוכבים שנא' כי אעשה כלה בכל הגוים וגו' * אינן נמנין עם השאר. ד"א כשהן שמחין ו אין אומה שמחה עמהם שנאמר ה' כדד ינחנו ** . וכשהאומות עובדי כוכבים בטובה הם אוכלין עם כל אחד ואחד ואין עולה להם מן החשבון וזה

* ירמיהו ז ** דברים כג

אבן עזרא

כל האומות: ובגוים לא יתחשב. אפשרנו נפסקוק ילצ גבולות עמים:

בעל הטורים

ומגבעות. נג"י הן האמהות: לבדד. ג' נמס' הן עם לבדד ישכון. שכני לבדד נחרי עשר כס' רעה עמך כשנצרך בענין הגאולה שנלעס היה מתנבא על הגאולה. כי אמה ה' לבדד לבטח מושיכני. שלא כעס כל אוחן הימים על כן לבטח מושיכני: לבדד ישכון. ו' חנין על ש"ן דישכון לומר לך שישכון בארץ ו' עממים. לבדד. עולה לחשבון מ' לומר לך שישכון בארץ ישראל שהוא מהלך מ' יום. לבדד ישן עולה לחשבון ח"כ שרמו לימי בית שני: לבדד ישבן. נגימי בימי משיח:

(ט) הן עם לבדד ישכון. הן לבדם ישכנו ארץ בסוף הענין כאמרו ה' בדר ינחנו ואיך אוכל להכריחם:

אור החיים

בני ישראל, אין זו בשורש העליון שום שליטה מחלק המרוחק, שבאמצעותו יעורר הדין עליהם: והגדה זו מדות עליונות שישאל מחימקים עליהם, שם אל, ושם הו"ה ברוך הוא, שם אל, שכן נקרא יעקב, ישראל פירוש ישר אל, לשלול אל השורש מקום שהוא צמיח הרע והוא חלק המרוחק, ושם הו"ה, דכתיב (שם לב ט) כי חלק ה' עמו, והם זו הדרגות הקדושה שהשיגו ישראל, ולזה אמר מה אקוב לא קבה אל, כי שורש נשמתם שבצחינה זו אין זו רשע מזה חלק הרע, כמו שאמרנו למעלה: גם בערך מקום עליון שהם שורשי נשמות הנדיקים שבצחינת שם הו"ה לא זעם ה', פירוש אפילו דקדוקים שה' מדקדק עם הנדיקים לא נמנע שם, ומעתה מה יועילו קללותיו ועמיו, וחאמר שיחפש בשורש הקודם להם ובענפים הסובבים לזה בטל טענה זו מטעם שנקש ולא מנא:

וחלק זה המרוחק נעון קופו בחוץ החוטא, ורשאו יונק ממקום שורש הנפש החוטאת, וזה יהיה כל עוד שלא שב האדם בתשובה, או לא נפרע על חטאו, וזה הוא קוד נושא עון, שאמרו רבותינו ז"ל (וה"ק ח"ג פג:) שה' מפרנס הקטיגור הנברא מחטא האדם, וכי הוא זה הנפרע מהאדם עלמו, כאמרו (ירמיהו ז יט) תיסרך רעתך, וכתיב (ישעיהו מד ו) ותמוגנו ציד [עוננו] וגו', והאיש המקלל יעורר הדין ככה הקללה צעת הזעם למהר להשליט השליט באדם לרע לו:

עוד יש לדעת כי חלק הארור, יקרא בשם זה קללה ועימה, וכן קראם הכתוב דכתיב (דברים כו כ) ישלח ה' וגו' את המארה וגו' ואת המגערת, והם שמות כחות המחבלים, קללה הוא כנגד עבירות [חמורות, זעם כנגד עבירות] קלות:

ולזה כשהיה בלעם רוצה לקלל אומה היה צוחר עם הזעם, וללד היותם כולם ועומים בשביל מעשיהם הרעים היו דבריו מועילים להם, וחשב בלך כי עם בני ישראל לא יחדל מהם עון, וכשפיו יגידו לו כי לא נמלטו מחטאותי הנפש שהוא ענף המרוחק כמו שאמרנו, לזה אמר בלעם מה אקוב וגו', פירוש כי בכל ענפי הקדושה שבה נאחזים עם

אָנָא בְּעָמָא הָדִין דְּהִיגוֹן מְדַבְּרִין בְּזִכּוּת אַבְהֵתְהוֹן צְדִיקָא דְּמִתְלִין לְטוֹרָא וּבְזִכּוּת אִמְהֵתְהוֹן דְּמִתְלִין לְגְלִימְתָא הָא עָמָא בְּלַחְזְדִּיהוֹן עֲתִידִין לְמִיחָסֵן עֲלָמָא מְטוּל דְּכַנְיָמוּסֵי אוּמְיָא לָא מְדַבְּרִין וְהוּא בְּיוֹן דְּחָמָא בְּלָעָם חַיִּיבָא דְּבֵית יִשְׂרָאֵל הוּוֹן

אָנָא בְּעָמָא הָדִין דְּהִיגוֹן מְדַבְּרִין בְּזִכּוּת אַבְהֵתְהוֹן צְדִיקָא דְּמִתְלִין לְטוֹרָא וּבְזִכּוּת אִמְהֵתְהוֹן דְּמִתְלִין לְגְלִימְתָא הָא עָמָא בְּלַחְזְדִּיהוֹן עֲתִידִין לְמִיחָסֵן עֲלָמָא מְטוּל דְּכַנְיָמוּסֵי אוּמְיָא לָא מְדַבְּרִין וְהוּא בְּיוֹן דְּחָמָא בְּלָעָם חַיִּיבָא דְּבֵית יִשְׂרָאֵל הוּוֹן

פ"י יונתן

(א) דדינון סדברין. יש מפרשים מהנהגים מלי דגרי אחד לדור וכן פוק מוי מאי עמא דגרי ו"מ מדכרין כ"ף ופי' שהם זוכרין ומומרים וכוז לנחם ודיק הכי מנזרים כמו הכינו אל זור חוננתם:

ישב"ם

אותם הקב"ה ולמה אינו חפץ לקללם שהרי מראש צורים שאני עומד עכשיו אני רואה אותם ומראש הגבעה אני רואה כי לבדם הם ואין שאר אומות מתחשבין ומעורבין עמהם וגם יש בהם בניס קטנים שאין להם מגין כי לא נמנו כי אם מבין עשרים שנה ומעלה נמצא [מספרם] יותר ויותר:

דעת וקנים

הוא הפך כלם. ומיהו קשיא מדלמרינן החס ההוא מינא דהוא נשיבזמיה דר' יהושע בן לוי דהוא קא מנער ליה טובא כו' כי מטא ההוא שעתא איחנמנס אמר ש"מ לאו אורח ארעא למענד הכי דכתיב גס ענוש לנדיק לא טוב ואפילו למינא ויהאך היה יכול לקללו בלואו גרע ואי זו קללה היה יכול לומר גרעה מועטת כואם ז"ל דלין הדבר

אור החיים

כן הוא, אלא אני רואה ראש נזרים. גם חפש אחר שורש האמתות, והוא אומרו ומגבעות אשורנו, וכל זה לא מלא מקום (שיכנס) [שיכנס] דרך שם: ודאיות שיש להקשות בדבר, איך יתכן שלא מלא נגע גראשונים, תרח ואנזמיו, גם בתואל ולבן, לזה אמר הן עם לנדד ישכון ובגויס לא יתחשב, פירוש לנדד שאין שורשו משורש תרח ואנזמיו, וממין ענף ההוא, אלא לנדד, מין מחנז נשמות ישראל, אין לו שום קורבה ^{בגויס ולעולם}

בלי יקר

אביכם. ואותו צור חמים פעלו עם ה' היה וביער כל הגילולים מן הארץ, ומגבעות אלו האמהות אשורנו, משם ראש יחס שלו: הן עם לבדד ישכון וגו'. מיום שנאמר לאברהם לך לך מארצך וגו' מאז והלאה העולם נתבודד מן כל אומה ואין לו צירוף לא לבית אביו ולא לשום אומה כי לקח אותו אלהים לחלקו: ותדע שכך הוא כי לא נתן הקב"ה מספר לשום אומה

ואומרו ובגויס לא יתחשב. פירוש שאפילו עם אותם שנקראים גויס, שהם אחיהם ממש, והם ישמעאל ועשיו, ששניהם נקראים גויס, ישמעאל דכתיב (בראשית יו כ) ונתתיו לגוי גדול, ועשו דכתיב (שם כה כג) ושני גויס, לא יתחשב, וכן אמר ה' לאברהם (שם כה יב) כי ציחק יקרא לך זרע, למעט ישמעאל ועשו, שאינם נחשבים זרעו, מעתה אין מקום לקלל לישראל, לא לנדיקים, ולא לבנינונים, והגם שהיו ציד ישראל עונות עון העגל והמרגלים וכדומה, כבר אמר ה' עליהם לשון סליחה. ואולי כי לטעם זה לא היה ה' מתעסק כל אותם הימים שהיה בלעם רוצה לקלל ח"ו: עוד יכוון בלואו הן עם וגו', מתמיה על בלק שרוצה לקלל ישראל, ואמר הן עם זה הוא העומד אחר כלות כל האומות יעמוד בדד ישכון, וכל האומות אין מבטת להם אפילו שנים רבות, ואיך רוצה לעקור אומה המתקיימת עד סוף העולם, ואומרו ובגויס לא יתחשב, פירוש לא נא לגדר חשבון מעלתם כשהיו לנדד, כי אין דומה להם בכל הגדולות שיגיעו האומות:

מנחת שי

(א) ומגבעות אשורנו. מלת ומגבעות מלא וא"ו בכולהו ספרי וכן כתב הרמ"ה ז"ל ומגבעות אשורנו מלא וא"ו ודכותיה ועל הגבעות דאבד תאבדון ע"כ. ובספר הזוהר דף ר"ג ע"ב במתיבתא עילאה ומגבעת חסר בלא וא"ו ובמתיבתא דרקינא ומגבעות שלים כאן וא"ו ע"כ. אצטערנא כל יומאי על מאי דחזינן בכמה דוכתיה על פלוגתיה טובא בין מארי דתלמודא דאגדתא ומארי דמסראתא בחסירי ויתרי והשתא דאתחזי לי הדין לישנא דהאי ספרי קדישא אמינא דילמא מאן יזכי נמי למינדע מאי ניהו מתיבתא עילאה ומתיבת' דרקינא ואורי' היכי כתיבא בהני מתיבת' יזכי נמי למינדע טעמי דהלין פלוגתי דרבנן קשישי דחכמת אלהין אשתכחת בהו הוו בקיאי ברזי עילאי דהנן מתיבת' ואינהו דאמרי כחודא מינייהו ואיתא להאי ואיתא להאי ולא פליגן אהדי וסייעתא למילתא מלישנא דרעיא מהימנא בסדרא דנשא גבי כלות משה דאף ע"ג דידעי רבנן דמלת כלות מלא באורייתא לא מימנעי למידרש ולמימר כלת כתיב בדכתיבנא בדוכתיה ומלין אילין סתימין וטמירין ולא אתמטרו אלא לקדישי עליונין דרוי דחכמתא נהירין להו ואנן בהימנותא דילן ניזיל עד דייתי זימנא דיתפקחון עיננא לאסתכלא בחכמתא עילאה יהא רעוא דיהא חולקנא עם אינון דיזכוון למחמי ארחיק סתימון דאורייתא קדישתא ואורחוי דאלהא רבא קדישא ועילאה: ישבן. חסר וא"ו בכל ספרים כ"י מדויקים ואף בדפוס ישן וכן במ"ג כל לישנהון חסרים בר מן י' מלאים ואין גם אחד מהם בתורה וכן מסר הרמ"ה ז"ל וישבן באהלי שם. חסר וא"ו כתיב. ודכותא על פני כל אחיו ישבן חסר וא"ו. וכל ישבן באורייתא דכותא. וישבן כבוד ה'. חסר וא"ו כתיב דכותא. וכן וישבן באורייתא דכותא חסר. אישתכח השתא דכל לישנא דישבן באורייתא בין דנסיב וא"ו בריש תיבותא בין דלא נסיב וא"ו בריש תיבותא כולהון חסרים וא"ו בין כ"ף לגויין:

עֵפֶר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל תָּמַת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָיִם
 דְּעֵדְקִיא דְּבֵית יַעֲקֹב
 דְּאָמִיר עֲלֵיהוֹן יִסְגּוֹן
 בְּעֵפְרָא דְאַרְעָא אוּ חֲדָא
 מֵאַרְבַּע מִשְׁרִיתָא דִּישְׂרָאֵל

תולדות אהרן תפת נפשי מות ישראל. סנהדרין קה. ע"ז כה. עקידה שער ט:

רש"י

שפתי חכמים

ובגוים לא יתחשב: (י) מי מנה עפר יעקב וגו'.
 כתרומתו דעדיקיא דבית יעקב כו' דלרבע משריתא ז
 ארבע דגליס. ד"ל עפר יעקב אין חשבון זמנות שהס
 ח מקיימין בעפר לא תמרוש בשור ובחמור*. לא מזרע
 כלאים**. אפר פרה ועפר סוטה וכיוצא בהם:
 ומספר את רבע ישראל. רביעיותיהן זרע היוצא
 מן התשמיש שלהם: תמת נפשי מות ישראל. ה
 * דברים כג ** ויקרא יט

ליה לחלק בין שמחה לפורענות לכן פירש טעם א': ז לפי שפירש
 מי מנה עפ"י כו' כתרומתו והתרגום מתרגם כו מארבע משריתא ולא
 ידענו מאי הוא. לכך פירש מר' דגלים וקל להבין: ח ויהיה המקרא
 הזה מסודר כאלו אמר מי מנה מה שעושה יעקב בעפר פירוש
 המצות שעושה בעפר ומספר את רובע ישראל זרע היוצא מן
 התשמיש כאלו אמר מי מנה מצות העפר שעושים ישראל ומספר
 זרע רובע ישראל כמה הם ולא ידעתי מה יעשו במלת את עד כאן
 לשון הרא"ם והא דפירש דבר אחר וכו' משום דלטעם ראשון קשה
 וכי ולא ידעין מספר ד' דגלים שהרי אפשר לספור אותן לכן הביא
 דבר אחר וכו' וכדפירש במתן שכרן קמיידי. ולדבר אחר קשה
 שצריך לסרט המקרא לכן פירש גם טעם ראשון: פ פירוש ולא
 ישרים סתם דאם כן הברכה הזאת אינה של ישראל

ואיך אמר בלק לקוב אויבי לקחתך והנה ברכת בוך:

אבן עזרא

רמב"ן

עפר יעקב. הטעם שהוא רצ כעפר הארץ: ומספר את
 רבע ישראל. דגל אחד כטעם אפס קנהו תראה וכלו לא
 תראה. ויפה פירש המתרגם ארמית מלת ישרים והטעם
 לפי דעמי שהמלוכה למוט ותהיה אחריתו כאלחריית ישראל
 שהם חלק השם ולא חלק כוכבים כי הוא היה קוסס וש
 אומרים שמלת ותהי אחריתי כפולה זטעם והוא היה
 מתלווה שימות מות ישרים כמו הישרים של ישראל בעבור
 דעתו כי צמצו ימות והגאון אמר כי מי מנה הוא השם
 והטעם אמה שמוכל למנות עפר יעקב המת נפשי מות
 ישרים אם כן מה טעם ומספר את רובע ישראל ולפי דעת

י. מי מנה עפר יעקב. יאמר, אני רואה אותם מראש
 הרים שוכנים לבדד, ולא אוכל למנות אותם כי הם
 לבדם כעפר הארץ אשר לא יוכל איש למנות את עפר
 הארץ, וגם רובע ישראל למחנות הדגלים הארבעה
 לא אוכל למנות. יתנבא עליהם שירכו ולא ימעטו,
 ויהיו תמיד הם לבדם זרע יעקב כחול הים אשר לא
 ימד ולא יספור. וזה דעת אונקלוס ברבע ישראל. גם
 נכון הוא, שיהיה כמו ארתי ורבעי זרית (תהלים קלט ג),
 מן לא תרביע כלאים (ויקרא יט ט), כלשון וממי יהודה
 יצאו (ישעיה מה א):

ספורנו

בעל הטורים

(י) תמות נפשי מות ישרים. לו תמות נפשי עתה אך שתהיה
 מיתתה מיתת ישרים שתזכה אחריה לחיי עד:

(י) מי מנה עפר יעקב. כמו עופר האילים על שם כי נער ישראל
 ואלהכה וגו' וכן מ"א מן יכול לממני דעדיקיא דבית יעקב: עפר.
 בגי' עולה בחול רמו למה שטמנין העלה בחול: תמות. ג' זמסורה
 הכא ואידך תמות נפשי עם פלישתים ואידך תמות זנוער נפשם הוא
 פלשתים כלומר מות רשעים וזנוער כליתא אנשי דמים ומרמה לא

כלי יקר

עיקר העולם כאילו לא היה ארבע רוחות בעולם
 זולתם וכל מה שחוץ מהם אינו נחשב מכלל ארבע
 רוחות העולם וזה ראייה שתרח אבי אברהם אינו מכלל
 הישוב ואין אברהם מתיחס אחריו כלל:
 (י) ואמר תמות נפשי מות ישרים. לשון רבים ותהי
 אחריתי כמוהו לשון יחיד, כי המיתה דווקא בגוף
 הבא מאב ואם קראם ישרים. ותהי אחריתי כמוהו כי
 האחרית וההשארות הוא בנשמות הבאים ממקור
 השם יתברך, והנשמה דומה לבוורא בחמשה דברים
 (ברכות י) לכך נאמר כמוהו. והריב"ה פירש שסופי
 תיבות של אברהם יצחק יעקב, בגימטריא בלעם,
 וזהו אחריתי כמוהו:

כי אם לישראל והוא הדבר המורה על מעלתן כדרך
 שפרשנו למעלה פ' במדבר, וע"ז אמר מי מנה עפר
 יעקב וגו', כי זה מופת שאין לו צירוף עם כל אומה
 ולשון, וזה שנאמר ובגוים לא יתחשב, כי כל חשבון
 ענינו המספר ואמר שכל הגוים אין להם חשבון פרטי
 אלא כללי אבל ישראל יש להם מספר פרטי אפילו
 בהיות יהודה וישראל כחול הים, וזה שנאמר מי מנה
 עפר יעקב אפילו בזמן שהם רבים כעפר הארץ נתן
 להם מנין פרטי, ולא די במספר זה אלא אפילו שאחר
 המספר עשאם ארבעה דגלים ונתן שנית מספר מיוחד
 לכל דגל שהוא רביעית המחנה, זה שנאמר ומספר את
 רבע ישראל, וכל כך למה אלא שבא להראות שהם

רשיעא במחל גביותיה אין קטלין הינון ישראל יתיה
 בחדבא מבשר הוא בלעם דלית ליה חולק לעלמא דאתי
 ברם אין מית הוא בלעם מוחנין קשיטין הלואי תהני
 אחריתי בועירא די בהון:

בבר מבשרנא דלית לי חולק לעלמא דאתי

פי' יונתן

(י) אין קטלין יתי ישראל בסיפא. שאומר בלעם אם יהרגוני ישראל במרב הס יקבלו אומנותי אומנות עשו ויהיה מדה כנגד מדה על גאלי מקבל אומנות שלימי לקבלם נפה שזה כחם וטודלי לא יהיה לי חלק לעולם הנא מדיפרע מדה כנגד מדה אך אם וכי: בועירא דבהון. דייק מעפר יעקב השפלים שבהם ועליו קאי קיפא דקרא ומהי אחרמי כמוהו:

רשב"ם

(י) מי מנה עפר יעקב. לכך אינו חפץ לקללם. כדכתיב בנינוה ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו אם גדולים חטאו קטנים מה חטאו: רבע ישראל. זרע ישראל. לפי שעי

ללאת מהס. ד"ה לשון רביעית לפי שראה ישראל שוכנים בארבעה דגלים ישרים. מכאן משונה למינס וכרס לאנדון שהי צרות הקדש היה אומר דבריו וקאמר שיהא סופו כישראל אלמא יש חקנה לישראל לאחרית:

אור החיים

י. מי מנה עפר יעקב וגו'. הנה לפי שהרשע היה מתחכם בדעתו, ומבקש חיזה אופן להרע לישראל, כמו שאמר שחפש בהם ובאבותיהם ליכנס דרך שם, בקש גם כן ענף אחר שהוא מיוחד לקליפה שמלטו בו, ומעשה רשע, והוא ענין המספר, כאומרם ז"ל (נ"ד מד ו) אין הצרכה שורה לא בדבר המנוי וכי, ורצה הרשע להכניס עין הרע במספר, ולא מלא, ואמר מי מנה עפר שנמשלו לו, דכתיב (בראשית יג טו) כעפר הארץ, וצרכה זו הגם שנאמרה לאצרהם לא נתקיימה אלא ביעקב, ולזה אמר עפר יעקב: עוד נתכוון לומר שלא הגיע אדם למנותם אפילו כשרוצים למנות עצמן, לזה ה' שלא לפקוד אלא על ידי דבר אחר או בשקלים, או בעלמים:

ואומר ומוספר את רובע ישראל. למה שהקדמנו שידבר בשני הדרגות בהמון העם שיחכנו בשם יעקב, ובצדיקים אשר בשם ישראל יחכנו, לזה אמר כנגד ההמון מי מנה עפר יעקב, וכנגד הצדיקים אמר ומספר את רובע ישראל, פירוש שיש בהם צדיקים לאין מספר: ותדע שהצדיקים הגם שיהיו מועטים יפליגו במספרם, והרשעים צהיפך הגם שיהיו רבים מספרם מועט, כאומרם ז"ל (סנהדרין טו) שאמר ה' לחזקיהו כשאמר לפניו רבים אשר את שצנא וגו', אמר לו אין מנין לרשעים: ודקדק לומר רובע, לפי שהצדיקים הם רצוצים באהליהם דכתיב ביששכר (בראשית מט יד) רובץ בין המשפחים, גם לפי שהשכינה רובעת עליהם, גם יש קוד בדבר, שהם יסובבו יחוד חיווג העולמות:

עוד רמו על מה שהיה ה' מפליא עמהם במצרים, כשגזרו כל הבן הילוד וגו' שהיו מונים למעבורות מלילה ראשונה שהיתה האשה היהודית טובלת, ולא היו מועילים,

דעת זקנים

חלו כי אם להחמיל הקללה בשעת הזעם וכן נמי מוכח הסם דמסיק אמר ר"י מצרכותיו של אוחו רשע אמה למד מה ה' בלבו בקש לו לא יהיה להם בני כנסיות כמו שאפרש בסמוך וכל אלו הקללות לא היה יכול לומר גאומו רגע אלא ש"מ דנהתלה תליא מילמא: (י) ובספר את רובע ישראל. פי' לי רביעה כלומר זרע העמיד

אמר אפילו חלק רביעית שבהם אינו יכול לספור: תפוח נפשי מות ישרים. מכאן משונה למינס וכרס לאנדון שהי צרות הקדש היה אומר דבריו וקאמר שיהא סופו כישראל אלמא יש חקנה לישראל לאחרית:

שהיה ה' עושה נפלאות להם לאין מספר, כמו שמפורסם הדברים במאמרם ז"ל (שמו"ד כג ח) ולא היו יכולין לעמוד על רביעותיהם, והוא אומר ומספר את רובע ישראל: תמת נפשי מות ישרים. אלו דברי עצמו ולא דברי רוח הקודש, וכבר אמרו ז"ל (ילקוט כאן) כי כשהיה רוצה לדבר דברים שאין בהם חיזק לישראל היה ה' מניחו לדבר אשר יחפוץ:

ואמר מות ישרים, ולא אמר כמותם, שחזר על ישראל, הפליג הרשע לשאול ענין גדול שאמרו ז"ל אנשי אמת (וה"ק ח"א קכג): שיש שני הדרגות בצדיקים בשעת מיתתם, הא' שיוצאת הנפש מן הגוף, והולכת באין מסך מבדיל, באין מעכב עד מקום האושר העליון, ויש צדיקים שציוצאת הנפש לא ישיגו גדר זה ונמנעים מלכת מיכף ומיד, ומתעכבים עד זמן מה אם יהיה להם חיזה חטאים וכדומה, ואפילו חטא כל שהוא יסובב הדבר, ולזה בחר בלעם לשאול גדר העליון, שנפשו בשעת מיתתה תהיה כמיתת אותם שהולכים ציוצר את פניו יתצרך באין מסך באין מעכב:

עוד אפשר שדבריו גם כזה צרות הקודש נאמרו, והכוונה בהם היא חמות נפשו מות ציד ישרים, שיהרגוהו ישראל כמו שכן היה:

עוד ירצה שצנהיעו ליום המיתה יטיב דרכיו ממעשיו הרעים ותועבותיו, כי רשע שבאומות היה, ואחוונו שהיתה לו סוכנת כאמרם ז"ל (ע"ז ד:) תגיד עליו, אלא שנחאזה שבשעת מיתה ישוב ויהיה ישר כישרים שבאומות, ולפי שעמד על מזגו, והנה הוא רע בתכלית הרע, ונמנע ממנו עשות ישר, לזה שאל דבר שיכול להיות שבשעת כדוכה של מות יהיה ישר:

וּתְהִי אַחֲרֵיָי פְּמָהוּ: יֵא וַיֹּאמֶר
 בְּלָק אֶל־בְּלָעַם מַה עָשִׂיתָ לִּי לְקַב
 אֵיבִי לְקַחֲתִיךָ וְהֵנָּה בִּרְכַת בְּרַךְ:
 יב וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יֵשִׁים
 יְהוָה בְּפִי אֶתוֹ אֲשַׁמֵּר לְדַבֵּר: חמישי
 יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּלָק לְךָ־נָא אֹתִי
 אֶל־מְקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם
 אַפְסִי קִצְהוּ תִרְאֶה וְכִלּוֹ לֹא תִרְאֶה

תמות נפשי מותא
 דקשמיטוהי ויהי סופי
 פותהון: יא ואמר בלק
 לבלעם מה עבדת לי
 למילט סנאי דברתיך והא
 ברבא מברכת להון:
 יב ואתב ואמר הלא ית
 דישוי יי בפומי יתה אפר
 למללא: יג ואמר לה בלק
 איתא קען עמי לאתר
 אוחרן דתחזנה מתפן
 לחוד קצתה תחזוי וכולה
 לא תחזוי ותלוטה לי

אבן עזרא

רמב"ן

רבים שפירושו כמו ארמי ורבים זרם שהוא כענין רבני
 ויפרשו עפר יעקב על עת נסעו:
 (יא) משפט הלשון להקדים שם הפועל בלשון עבר ועמיד
 ונלוי הדבר הפוך יש מלות זרות כמו ברכת
 כרך וכל צוא (ושטף ועבר):
 (יג) אפס קצוה. רק קלטהו:

ואמר תמת נפשי מות ישרים ותהי אחריתי
 כפחה. לומר שהן נוחלי גן עדן. כי אחרית
 האדם המות, על כן יבקש שימות מות ישרים, הם
 ישראל הנקראים ישורון שיבלו ימיהם בטוב, ותהי
 אחריתי כמוהו, כישראל אשר חלקם בחיים ואינם בני
 גיהנם ואברון. והנה כלל נבואתו בזה הפעם, שאין
 השם חפץ בקללתנו, וכי אנחנו עם לכרד חלקו ועמו
 לא נתערב בגוים ולא נחשב עמהם, ואחריתנו טובה בדרך ישר:

ספורנו

בעל המורים

ותהי אחריתי כפוחו. ובלבד שתהיה אחריתי וצאצאי מעי כמו
 ישראל כי אמנם בניו של אדם ויוצאי חלציו נקראים אחריתו
 כמו יהי אחריתו להכרית וכן ולא לאחריתו: (יב) הלא את אשר
 ישום ה' בפי, וכבר ידעת שהוא אלהי ישראל ולא ידבר כי אם
 טוב על ישראל: (יג) אשר תראנו משם. ותוכל לתת ענין כס
 לרע: אפס קצוה וכלו לא תראה. אל תתן את עיניך
 בכלום שלא תשיג המכוון כלל כאמרו:

העולם: ס"ח של שמות האנושות הנרבה ילחק יעקב בניו בלעם
 וזהו ויהי אחריתי כמוהו: (יג) וכלו. כי הכא ולחך וכלו
 משמדים והיינו דלמך במס' נדה מי מנה עפר יעקב ומספר
 את רבע ישראל ע"ד זה נסמית עינו של בלעם שאמר הקב"ה
 שהוא קדוש ומשמיו קדושים יסתכל בדבר זה והיינו וכלו לא
 מראה. כשכיל שדיבר כנגד הקב"ה שכלו משמדים נסמית עינו
 וכלו לא מראה:

אור החיים

עולם הנא, שהוא אחרית העולם, ומדע שה' מעמיד בדין
 גם ללדיקים, מי שהוא ראוי לחושר ההוא הנעלה מהמושג
 לנפש אחר מימה, לזה התפלל על צ' ההדרגות:
 עוד לפי מה שפירשנו בזכות מאמר מות ישרים שיהרגוהו
 [ישראל] יתבאר מאמר ותהי אחריתי וגו', על פי מה
 שקדם לנו ממאמרי אנשי אמת שאין לך קליפה בעולם שאין
 בה ניחן מהקדושה, סוד המחיה לזוהר, וכבר הארכתי

וכיוצא בזה ראיתי רשעים שאמרו לי בפירוש כי אם היו
 יודעים שיחזרו בתשובה, ותיכף ימותו היו עושים,
 אלא שיודעים שאינם יכולים לעמוד בתשובה זמן ארוך, כי
 דבר מלך עליהם מלך זקן וכסיל רח"ל, ולא שאל הרשע
 שימות כמימת הלדיקים שבישראל, כי הוא מן הנמנע שיגיע
 להשגה זו:
 ותהי אחריתי כפוחו. חוזר אל העם, אמר זה כנגד

בְּרַם אִין מִיִּתְנָא מוֹתָא דְקִשְׁיִטִין לְוָאֵי דְתִיְהִי סוֹפִי בְּזַעֲרָא דְבְּהוֹן: יֵא וְאָמַר בְּלֶק לְבַלְעֵם
מָה עֲבַדְתָּ לִי לְמִילוּט סְנָאֵי דְבְּרִתִּיךָ וְהָא בְּרַכָּא מְבָרַכְתָּ לְהוֹן: יב וְאִתִּיב וְאָמַר הֲלָא יִת
מִן דִּי שְׂוֵי יֵי בְּפוּמֵי יִתִּיה אָנְטֵר לְמַלְלָא: יג וְאָמַר לִיה בְּלֶק אִיתָא כְּדוֹן עָמִי לְאַתֵּר חוֹרֵן
דְּתַחְמִינִיָּה מְתַמֵּן לְחוּד מִשְׁרִיתָא דְמַהֲלַךְ בְּקַצְתִּיהָ תַחְמִי וְכִלְהוֹן מִשְׁרִיתִיו לִית אֶפְשָׁר

אור החיים

אלא לתכלית טוב, והוא אומרו ברכת בריך:
עוד נראה שהקפדת בלק היתה על מה שמע מפיו בלעם,
שנחלצה מאוה להיות כמוהו, זה יגיד כי מה שצריך
היה מלבו ולברכה יכוין, והוא אומרו ברכת ועשית אותם
ברכה שאמרת ותהי אחריתי כמוהו, ולזה דקדק לומר בריך
מלא פוס שמתזכרים אחרים להיות כמום:
יב. הֲלָא אִתָּא אֲשֶׁר וְגו' אֲשֶׁמֶר וְגו'. פירוש לא כמו
שאתה חושב, שאין עלי חיוצ כשיבא הדיבור מה' לצרך,
ואסתום פי ולא לדבר, לא כן הוא, אלא הרי הוא מותר
לבל ישמוק, ולזה דקדק לשון שמירה, על דרך אומרים ז"ל
(עירובין 15). כל השמר פן ואל אינו אלא לא מעשה, שהוא
מוזהר לבל ידוס, ואם יעבור חייב מיתה, וזולת מאמר
אשמור לא היה נשמע, ומעשה אנוס הוא:
ורבותיכו ז"ל (במדבר כ יט) אמרו שאמר לו ולואי שהיה
מת ולא מברך ישראל, הרי שכל מה שהיה מברך
אנוס היה, ולא מלבו:
עוד יראה ע"ד אומרים ז"ל (עין ילק"ש רמז מספח) טס של
ברזל היה עומד בפיו אם היה רוצה לקלל היה מונעו
לברך יכול, והוא אומרו אותו אשמור, כדי שאוכל לדבר
שזולת זה היה מחללם:
או אפשר שנחזוין לומר כי הוא מיחל ומלפס לשום ה'
דברו בפיו לדבר, והוא אומרו אשר ישים ה' בפיו אותו
אשמור, פירוש מיחל ומלפס לדבר, כי יטעום טעם גדול
אשר אינו כדאי הוא וכל משפחות האומות כידוע, כמה
ערב לנפש טעם הכח הקדוש אשר מלחו על לשונם, והגם
שעשה ה' בפיו דבר, ופירשנו לבל יגעו הדברים צפה חזיר,
אף על פי כן יטעום טעם בן נותן טעם ויערב לו:
יג. ויאמר אליו בלק דך נא אתי וגו'. אמר מיבט
נא, גם אמר וקצנו לי, בלשון ודאית, יתבאר על פי
דבריהם ז"ל (במדבר כ יט) שאמרו שראה שישראל נפרטים
שם ששם מת משה עד כאן. והוא לפי שלא ידע טעם
הפרצה חשב שהפרצה תהיה צהם, ולפי שידועים היו
ישראל שעושים תשובה ומנטלים הגזירות, מהר לומר לך
נא פירוש מהר עתה שאני רואה שהם מחויבים פרצה זו
קודם שיעשו תשובה, וקצנו לי החליט הוי"ת הדבר
שתשיגם קללות רשע:

בענין זה נכמה מקומות, ובפרשת שלח לך בפסוק כי לחמנו
הם וגו' (יד ט), ואותו נינוך כשזעליו נהרג על ידי ישראל
מתברר הנינוך ההוא הטוב, ולפעמים ידבק בו אם הוא נקי
בלא פסולת:
והוא מאמר תמות נפשי מות ישרים, וזוה תהיה אחריתי
כמוהו, כי הנינוך ידבק באיש ישראל והרי הוא
כמוהו, ומנינו בדברי המקובלים כי נפשו של בלעם צאה
בחמורו של רבי פנחס בן יאיר, וזה יורה שנתקן באחריותו,
והגם שמת על ידי ישראל, היה הנינוך משוקץ והוצרך
להתלנן בגלגולים וליבויים ועמד, עד שבא לחמונו של רבי
פנחס בן יאיר, ומשם עלה למקומו הראשון:
יא. דָּקַב אִיבֵי דְקַחְתִּיךָ וְגו'. נחמטם בלק על הברכה,
לפי שהגם שאמר לו בלעם היכול אוכל דבר וגו', הבין
שהכונה היא לענין שאם לא יתכים ה' עליו לקלל לא יקלל,
אלו הברכה שב ואל מעשה היא, ולא יברך:
והגם שאמר לו גם כן הדבר אשר ישים אלהים בפיו אותו
אדבר, חשב שהוא בענין הקללה, שאם ה' ישים בפיו
לקלל עשה יעשה ככל אות נפשו, אבל אם ישים בפיו ברכה
ימנע עצמו ולא יברך, כי אינו מהמוסר שיעשה היוק למי
ששלח אחריו לצרך ארציו, שאין זה אלא מקלל את בלק,
והוא מה שדקדק בחיבת לי, שאמר מה עשית לי, שברכת
ישראל קללה היא לו:
והנה ברכת בריך. טעם כפל הדבר, יתבאר בהעיר עוד
על בלק, שהוא מתמיה על בלעם, גם עליו יש לחמוה
שהמתין לבלעם עד שבמר ברכותיו, ולא הספיק כפיו, כמו
שעשה באחרונה למונעו מלברך עוד, ומי יחוש על זה יותר
ממנו:
אכן יודע היה בלק, כי בלעם ערום יערים להתחכם
לקלל ישראל, ולזה היה משבח ומברך בהפלגה
לומר אחריה השפלות וגנות וקללות, ותמצא שאפילו במין
הברכה עצמה היה מתחכם לומר מין ברכה שבו קללה,
כמו שאמרו במדרש ילמדנו (מובא בילק"ש רמז מספח) וז"ל
עם שהרשע מקלסן ציקש לגנותו, יעוין שם דבריהם.
הרי שהיה מתחכם גם בברכה עצמה לקללם, ולכן היה
בלק מתמין לבלעם מה יאמר בתכלית, וכיון שעמד
נחלגה כי מה שהיה מברך לישראל לא היה לתכלית רע,

מנחת שי

(יג) אליו בלק. הבי"ת דגושה. לך נא. חד מן ג' בלישנא הליכה חסר ה"א דבכ"ף פשוטה כתיב: אשר דתראנו. בספרים כ"י בגלגל
לא במקף:

אחד דיני ממונות פרק רביעי סנהדרין לט.

תורה אור

אזכור יאכלו נוסר. משל הוא שרימה
 ליכנס חבירו עליו במקלות בלא להרוג את השועל אמר לא הלוקח אלא בשביל אנכי שפעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל
 נחמו טוב אמר לו ובשביל אבא אני לוקח אמר לו הן האבות יאכלו נוסר וגו' אכל בה עמי והלוקח מקום לאכול ולשבע בה לו על
 הנזר ועל שפתו מוטל עין והחבל מוטב עליו ובשני ראשי החבל שני דליים קטורים נכנס השועל בדלי העליון והכניד וירד למטה
 ודלי התחמון עלה אמר לו הזכר
 למה אתה נכנס לשם אמר לו יש
 כאן בשר וגבינה לאכול ולשבע
 והראה לו דמות הגבינה נמים כדמות
 עגול כמין גבינה עגולה אמר לו
 אני היאך ארד א"ל הכנס אתה
 בדלי העליון נכנס והכניד וירד ודלי
 שהשועל עליו עלה א"ל היאך אני
 עולה אמר לו דליק מנרה נתלך ויבא
 רשע תחמוי לא כך כתיב מאזני דליק
 וגו': נוסר. ענינים קודם ניטולם
 ומקוהן את השינים: אמרה לו חנו
 לי דוקים אתה. שופט לנקום נקמה:
 אופנים טוסים בתש. תחת המרמך
 קלניני נלע"ו וכן דרך זלימה ומחוך
 שראה אותה בגנותה נמאסה עליו:
 הוה מאי' ליה. שיראה בתמוכה
 קודם גמר תקנות: אלסיינו מאי
 עניד. מכחש' הוה וכסבור אין הוה
 יכול להכחישני: תבוס. קדונין
 נלע"ו: אריבול. קרובייל נלע"ו:
 וקא מהדר ליה. סביב סביב
 נלע"ו: מני לי כוכבי. מנוין לי
 הכוכבים כלומר יודע אני מספרם:
 לא ידע. שרץ אפה למנותם: דאיכא
 נרקיע ידעם. בלא מנין ולמנותם
 אינן יכול: מי שברא הרים לא ברא
 רות. שזה נקרא יוצר זה נקרא
 אוון הלא ישמע אם יוצר
 שברא אבר זה לא ברא אבר זה ואם
 מאמר כן הוה הא מינח בלכריס
 המרוחקים מיהו טפה על טפה יש
 זו בלדס ובלאומי טפה יש זו שני
 נקבים האון והעין קרי להאי נוטע
 אוון ולהאי יוצר עין מאמר שנתעסקו
 שנים בלאומי טפה אמר לו הן: וכי
 נשעם מיהו שנים נתפייסו. הבטלים
 הנוטע והיוצר נתפייסו להמיתו:
 אמושא. מכסף. וידע אני על ידי
 כסוף דמחניך ולמעלה: דסורמי.
 שד כדלמר הורמין בר לילתא בנבא
 נתרנא (דף עג.). דאורמיני. הקדום
 ברון הוה קרי הכי: והידי שניק
 ליה. (אמר לו היאך שניק אהורמי
 הורמין לאעברא מניא סרומיני.
 נלע"ו: א"ל היאך מניא אהורמיני
 להעניר מים גארנזי שכל מה שאלס
 מתחמנים: לא מנין למיהו כוונתו.
 שזי אכשר להיות לנו ערלה: דזכי
 למלכא. נולחו ומשמיקו נדבריו
 ומביישו: לניכר. מקום חיות רעות
 של מלכות: קרייה. רבן גמליאל
 שזעמיה דכופרס: מתיהו בלפתיה.
 הטהו על לוארו: א"ל כופרס:
 שמשא אכולא עומא ניהא. שמשא
 חמה: נתקן. חוכל דמשחק נבדליו:
 מ"ט דשביעית. למה ליה הקב"ה על
 המשיטה: דשווא (תרווישו. שמשא
 מועלת לשניהם כמו (אסתג) אין שוה
 להניחם: כדי שדאון וכו'. ולא ירום
 לנכנס בשבת ארלכס ומשכחו עול מלכותו:
 וכל אשר לא יבא וכו'. דחייב דמיהו ודרש להו הכי כל מי שאינו יכול לנהל בלש מפני שישקף מעצמו במים:
 כל הגויים כאין נגדו. גם אחכס לא הויזא מן הכלל: מידוכו. נביאים שיאלו תכס דהיינו נלעם שהיה נכרי והעיד עלינו שאין אנו בלאומי כלל:
 ונגוים

יאבות יאכלו בוסר ושיני בנים הקרינה
 ימאוי צדק אבני צדק יצדיק מצרה נחלין
 ויבא רשע תחתיו א"ל כופר לרבן גמליאל
 אלהיכם גנב הוא דכתיב יופל ה' אלהים
 תרדמה על האדם וישן אמרה ליה ברתיה
 שבקיה דאנא מהדרנא ליה אמרה ליה חנו
 לי דוכוס אחד א"ל למה לך לסימין באו
 עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף
 והניחו לנו קיתון של זהב אמר לה ולוואי
 שיבא עלינו בכל יום (א) ולא יפה היה לו לאדם
 הראשון שנמלו ממנו צלע אחת ונתנו לו
 שפחה לשמשו אמר לה הכי קאמינא אלא
 לשקליה בהדיא אמרה ליה אייתו לי אומצא

דבישרא אייתו לה אותבה תותי בחשא אפיקתה אמרה ליה אכול מהאי אמר
 לה מאיסא לי אמרה ליה וארם הראשון נמי אי הות שקילה בהדיא הוה מאיסא
 ליה א"ל כופר (א) לרבן גמליאל ידענא אלהייכו מאי קא עביד (א) (והיכן יתיב) איתנגד
 ואיתנח א"ל מאי האי א"ל בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי גיענועים עליו
 בעינא דמחיות ליה ניהלי אמר מי ידענא היבא ניהו א"ל דאיכא בארעא לא
 ידעת דאיכא בשמיא ידעת אמר ליה כופר לרבן גמליאל כתיב ימונה מספר
 לכוכבים מאי רבותיה אנא מצינא למימנא כוכבי אייתי הבושי שדינהו
 בארבילא וקא מהדר להו אמר ליה מנינאו א"ל אוקמינאו א"ל רקיע נמי הכי
 הדרא איכא דאמרי הכי א"ל מני לי כוכבי א"ל אימא לי (א) סביך ושיניך כמה
 הוה שדיא ידיה לפומיה וקא מני להו א"ל דאיכא בפומיך לא ידעת דאיכא
 ברקיעא ידעת א"ל כופר לרבן גמליאל (א) מי שברא הרים לא ברא רוח
 שנאמר (א) כי הגה יוצר הרים ובורא רוח אלא מעתה גבי אדם דכתיב
 ויברא וייצר הכי נמי מי שברא זה לא ברא זה מנח על טפח יש בו
 באדם ושני נקבים יש בו מי שברא זה לא ברא זה שנאמר הנוטע אוון הלא
 ישמע ואם יוצר עין הלא יבוא א"ל אין א"ל ובשעת מיתה כולן נתפייסו א"ל
 ההוא אמושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז מפלגך לתתאי דאהורמיז
 א"ל א"כ היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבורי מיהו בארעיה לאמר ליה
 קיסר לר' תנחום תא ליהו כולן (א) לעמא חד אמר לחיי אנו דמהליגין לא
 מצינן מיהו כוונתינו אתון מהליתו והו כוונת א"ל מימר שפיר קאמרת מיהו
 כל דוכי למלכא לשדויה לביבר שדויה לביבר ולא אכלוה א"ל ההוא
 מינא האי דלא אכלוה משום דלא כפין הוא שדויה ליה לדידיה ואכלוה א"ל
 כופר לר"ג אמריתו (א) כל בי עשרה שכינתא שריא כמה שכינתא איכא
 קרייה לשמיעיה מחא ביה באפתקא א"ל אמאי על שמשא בביתיה דכופר
 א"ל שמשא אכולי עלמא ניהא ומה שמשא דחד מן אלף אלפי רבוא שמשו
 דקמי קודשא בריך הוא ניהא (א) לכולי עלמא שכינתא דקב"ה על אחת כמה
 וכמה א"ל ההוא מינא לרבי אבהו אלהיכם (א) גחכין הוא דקאמר ליה ליחזקאל
 ששב על צדך השמאלי וכתיב (א) ושכבת על צדך הימני אתה ההוא תלמידא
 א"ל מ"ט דשביעתא א"ל השתא (א) אמינא לכו מילתא דשווא ילתרווייהו אמר
 הקב"ה לישראל ורעו שש והשמימו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא והן
 לא עשו בן אלא חטאו וגלו מנהגו של עולם מלך בשר ודם שסרח עליו
 מדינה אם אכורי הוא הורג את כולן אם רחמן הוא הורג חצים אם רחמן מלא
 רחמים הוא מייסר הגדולים שבהן ביסורין אף כך הקב"ה מייסר את יחזקאל
 כדי למרק עונותיהם של ישראל א"ל ההוא מינא לרבי אבהו אלהיכם כהן
 הוא דכתיב (א) וייקחו לי תרומה כי קבריה למשה במאי טביל וכי תימא במאי
 והכתיב (א) מי מרד בשעלו מים א"ל בנורא טביל דכתיב (א) כי הגה ה' באש יבא
 ומי סלקא טבילותא בנורא א"ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא דכתיב
 (א) וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים אמר ליה ההוא מינא לרבי אבינא
 כתיב (א) מי כעמך כישראל גוי אחד בארץ מאי רבותייהו אתון גמלי ערביתו
 בהדן דכתיב (א) כל הגוים כאין נגדו אמר ליה מדידכו אסהירו עמך דכתיב
 ובגוים

הדרן עלך אחד דיני ממונות

לנכנס בשבת ארלכס ומשכחו עול מלכותו: וכל אשר לא יבא וכו'. דחייב דמיהו ודרש להו הכי כל מי שאינו יכול לנהל בלש מפני שישקף מעצמו במים: כל הגויים כאין נגדו. גם אחכס לא הויזא מן הכלל: מידוכו. נביאים שיאלו תכס דהיינו נלעם שהיה נכרי והעיד עלינו שאין אנו בלאומי כלל: ונגוים

1. ויה לכם אהם משלים את הקשקש הזה על ארשת ישראל לאמר אבות יאכלו בשר ושני הכנים הקרינה.
2. יחזקאל יח ב מאוני צדק אבני צדק אית צדק ויהו צדק יתיה לכם אני יאליהם אשר דוצאיתו אהבם מארץ מצרים.
3. צדק מצדה נחלץ ויבא וישע התקיה.
4. משלי יח ה וישל יי אלהים תרדמה על האדם וישן ויחזק את מעצלתו ויפטר קשרו ויחזקוהו.
5. כראשית ב כא מונה מספר לכוכבים לקלם שמות וקרא: תהלים קפד כי הגה יוצר הרים ובורא רוח ומניד לארם מה שרו עשה שער עשה ויחד על גמתי ארץ יי אלהי עבדות עמו ד י הנסע און הלא ישמע אם יוצר עין הלא יבוא: תהלים ט ד ואתה שבת על צדך והשקלי וישקט את עין בית ישראל עליו מספר הקבים אשר תחשב עליו הקטא את עגות:
6. יחזקאל יח ד ובקלת את אלה וישבת על צדך הקני שנית וקשאת את עין בית יהודה ארבעים יום יום לשעה יום לשעה ותנחו ויחזקאל יח ו דבר אל בני ישראל כי הנה י ויבא נבוא אש אשר יקבנו לבו ויחזק את תרומתי: שמות כ ב מי מרד בשעלו מים וישמע כוונת חבון וכל בשלש שפר הארץ וישקל כפלים הרים ונקבות כמאונות: ישעיהו יב כ יד הנה י באש נבוא וכסופה קרבנות לקשיב במקוה אפו ונערתו בלחבי אש: ישעיהו יב טו כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וקרא אש במי נדה ותקטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים: שמות כ ב ויבא נבוא אש אשר יקבנו לבו ויחזק את תרומתי: כל הגוים כאין נגדו מאסף ותרדו נחשבו לו: ישעיהו יב ט

לעני רש"י קלניני. אפר חס (באביסקיטי). קדונין (קדונינין) חכמים (פיות). קדונייל. מסנת (באבוסמלתי).

יִשְׁתָּה עַל-פְּנֵי יְרִים רֵאשׁ׃ קִיָּא אֵלֵּלְוִיָּה |
 אֹדָה יִהְיֶה בְּכָל-לֵבב בְּסוּד יִשְׂרָיִם וְעֵדָה׃
 בְּגִדְלִים מַעֲשֵׂי יִהְיֶה דְרוּשִׁים לְכָל-חַפְצֵיהֶם׃
 גְּהוּד־וְהַדָּר פִּעְלוֹ וְצִדְקָתוֹ עִמְדַת לְעַד׃ יִזְכֵּר
 עֲשֵׂה לְנַפְלְאוֹתָיו חֲנוּן וְרַחֲמִים יִהְיֶה׃ הַטָּרֶף
 נָתַן לִירְאָיו יִזְכֵּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ׃ וּכְחַ מַעֲשָׂיו
 הַגִּיד לְעַמּוֹ לְתַת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם׃ וּמַעֲשֵׂי
 יָדָיו אֱמַת וּמִשְׁפַּט נְאֻמִּים כָּל-פְּקוּדָיו׃
 חֲסֻמוֹכִים לְעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בְּאֱמַת וַיִּשְׂר׃

יִקְבַּל מְסוּל הַיְכָנָא יִקְוֶף רִישָׁא׃
 אֵלֵּלְוִיָּה אֲשַׁבַּח קָדְשׁ יְיָ בְּכָל לֵבָא
 בְּרִוְחוֹן דְּתוֹרִיצֵיא וּכְנֻשָׁתָא׃ בִּרְבִרְבִין
 עוֹבְדֵיא נְיָי מִתְפַּעֲזִין לְכָל דְּצַבִּין לְהוֹן׃
 גְּשַׁבְחָא וְשַׁבְחוּדָא עוֹבְדֵיָה וְזִכְוִתֵּיה
 קִיָּמָא לְעֻלְמִין׃ יִדְכָרֵן טַב עַבְד
 לְפִרְשְׁוֹתֵיהָ חֲנָנָא וְרַחֲמָנָא יְיָ׃ הַמְזוּנָא
 יִהְיֶה לְדַחְלוֹי יִדְכָר לְעֻלְמִין קִיָּמִיָּה׃ וְחִיל
 עוֹבְדֵי חַיִּי לְעַמִּיָּה לְמַתָּן לְהוֹן אַחְסָנָת
 עֲמֻמָּיָא׃ וְעוֹבְדֵי דְדוּי קוֹשְׁטָא וְדִינָא
 מְהִימְנִין עַל פְּקוּדוֹי׃ חֲסֻמוֹכִין לְעֻלְמִי
 עֻלְמָא מִתְעַבְדִין בְּקוֹשְׁטָא וְתִירוּצָא׃
 סְפוּרְקָנָא שְׁלַח לְעַמִּיָּה פְּקֵד לְעֻלְמִין
 קִיָּמִיָּה קְדִישָׁא וְדַחֲלָא שְׁמִיָּה׃ יִשְׂרָיִ

7 ← פְּדוּתָא | שְׁלַח לְעַמּוֹ צִוְיָה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קְדוּשׁ וְנֹרָא שְׁמוֹ׃ יִרְאֵשׁוּת

מסורה (ב) גדולי' הגדולים כוללן חס' במ"ל וסימ' נמטר בשפטים סימן ח' וכירמיה סימן כ"ה: (ג) וצדקתו, ג' וסימ' וחסד ה' מעולם ועד עולם. דוד הודר פעל. הן ועשר בביתו: (ד) חנון ורחום. ה' וסימ' וקרעו לכבכם ואל בגיובכם. על כן קדמתי לברוח תרשישה. כי בשובכם על ה'. וזכר עשה לנפלאותיה. וזה בחשך אור. חנון ורחום ה' ארץ אפי' דתהלה לדוד. ויסאנו לשמוע דערא. וברחמיך הרבים דעור' (ט) פדות. ג' חד חס' וסימ' ושמי' פות. פדות שלח לעמו. והדיבה עמו פדות. קדמא חס':

רש"י

(דכיים ט"ו) לפי שהוא חנון ורחום על בניו ומפץ להלדיקס: (ה) טרף נתן. מוון: (ו) כח מעשיו הגיד לעמו. כשנתן להם נחלת גוים הודיעם כחו וגבורתו, ומדרש תנחומא כחז לישראל מעשה צראשית להודיעם שהארץ שלו וכידו להשיב זה כל מי שירצה ולעקור אליו ולהשיב אחרים שלא יוכלו האומות לומר לישראל גולנים אתם שכבשתם ארץ שבעה גוים: (ז) במוכים. הם פקודיו על סמך עו מחוקין בעונשין ואזהרות

ששמו אוכלסיו מימי הירדן שנאמר (ישעיה ל"ו) אני קרתי ושמימי זים ואחריו וגו': (ז) על בני ירים ראש. היה משחצת ומתפאר בגדלו: (ח) הללויה וגו'. מזמור זה הוסד צלף בית אום אחד צראש הפסוק ואחד צאמנעומיו וכן כלס מאל"ף ועד מי"ו, וכמו כן מזמור השני, הראשון מדבר בשבחם של הקצ"ה והשני מספר בשבחם של לדיק: (ד) זכר עשה. קבע לישראל שבתות ומועדים ומלות שנאמרו צהם וזכרת כי היית צמנרים

מצודת ציון

(א) בסוד. ענין עצה כי נעשית בסוד לבל יגלה, או הוא מל' יסוד כי העצה למעשה היא כמו היסוד להבנין: (ה) טרף. ענין מזון כמו הטריפני

מצודת דוד

מי ימחה בידו כי מימיו מרובים והוא במקום המופקר לכל כן מן השמים הפקירו לו דמם והרבה להכות בהם: על כן. על כי מן השמים הפקירו לו דמם לכן היה מרים ראש לנצח

אותם אבל לא בכח ידיו התגבר עליהם: (א) הללויה. אתם כולכם הללויה ואף אני אודה את ה' בכל לבבי: בסוד. בעצת ישרים ובני העדה ר"ל כפי אשר יורו ישרי הלב ויתר העם: (ב) גדולים מעשי ה'. עם כי מעשה ה' המה גדולים ר"ל עשויים בחכמה נפלאה עכ"ו המה דרושים ונמצאים לכל החפצים להתבונן בהם: (ג) עומדת לעד. היא דבר המתקיימת לעולם משא"כ צדקת בשר ודם: (ד) זכר עשה לנפלאותיו. כמ"ש במן קח צנצנת וגו' והגת אותו וגו' למשמרת (שמות י) למען תהיה לזכרון: חנון. כי הוא חנון ורחום ולזה עשה וזכרון על הנסים למען ייטיבו דרכם ויקבלו שכר: (ה) טרף. זה המן שכלכל בו אנשי דוד המדבר: יזכור. כי זכר לעולם הברית אשר כרת את אברהם להביאם לארץ ולזה אף כי מרו בו לא חטרו דבר: (ו) הגיד לעמו. הבטיח לעמו להראות כח מעשיו להוריש ו' האומות ולתת להם נחלת הגוים ההם ולזה הגיד שלא יאמרו במקרה בא: (ז) מעשי ידיו אמת. מה שגרש הגוים ההם היה לאמת הבטחתו לאברהם וכמשפט היה כי העובדי גלולים נגרשו בעונם: נאמנים. כי כל פקודיו המה נאמנים ולא ימצא בהם דבר עול: (ח) סמוכים. פקודיו המה סמוכים ונשענים להתקיים לעולם כי המה עשויים באמת וישר ואין א"כ מקום שיהיו בטלים בשום זמן: (ט) פדות. להפדותם ממצרים: צוה. על כי צוה להם התורה הנתונה בברית המתקיימת לעולם ובעבור קבלתה שלח הפדות: קדוש וגו'. ולזה קדש גם אותם במצותיו למען תהיה יראת ה' על פניהם: (י) ראשית חכמה. הנכון הוא שבתחלת למוד החכמה ישריש האדם בלבו יראת ה' ולשכל טוב יחשב לכל העושים כן

זה השער לה' צדיקים יבוא בו
שנת ה'תרס"ה

אוצר החכמה

ספר

נועם מגדים

וכבוד התורה

זה ספר תולדות האדם הגדול בענקים וזוא חיבור נמלא על התורה כוללות באורה מבראשית עד לעיני כל ישראל חברה חד מן סאמאי. אור הנשרב דאחיהבה לן מן שמשא. אחד המיוחד שבעוד צאן סדשים ועבד הלוי הוא היה ריב האי גאון המנוח צדיק וחסיד קדוש יאמר לו המסודרם בחסידות ופרישות ומדעה יתירה מיה אליעזר הלוי איש הרוחץ וצוקל שהיה אביד בקיק סארניגראד שם ה' יושב על כסא הוראתו בקדושה ומדעה דורש טוב לעמו לחיות להם הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר ישון חכות המחבר יעמוד לנו ולרעינו מעתה ועד עולם אים:

ברצונות בית ספר המצויים של השותפים היה הגניד מיה אורן נינצבערנ
והיה משח זאב ראָוענבערנ נ"י.

Verlag von *Aron Günzberg & M. Wolf Rosenberg.*

מונהאטש

ברפוס חסוכה של השותפים הרבנים הגנדים מיה שמאל זנחיל ברנא
הזנו מיה עוזר הכהן מיינער נ"י.
כנה תרס"ה לס"ק.

Druck von Káhn & Fried, Munkács 1905.

פרטי דלו כ"ו אה קרנני לחצי לכהן. דוקא אחר
 סמואלס ידבר סלא יבא מפרציה לארץ וילא מפרציה
 וכנס יסופס תחדי וכסוף לחיוה יאשפ מכניס אז
 ספעה לרבי לכך לידפ וכסודיפ דגס נחיוסם גאך
 חרניסם לא מאסם ולא יחייפו תפסדות פיי פעסם
 הלדקה. אכל אס פעסם הי' מכניס לא סי' גלוח וחורצן
 כלל וכלל ואין לרף להודעה זו כלל ודוקא אחר קהיכה
 יאשע תשפס לרבי לכך לסודיע אה קרנני כ"י תפסרו
 חלפו כחז ספירסנו. וגס כ"י הכחוז בפספיה אין תכוכו
 ומקומו כלל דוקא אכל לפי הפנימיה סגו כמו ספירסנו
 כלן מקיפדי. ותכוכו ספירסנו לסודיענו פירושנו זהו
 סולגד הפסוקו פוד כ"י דכניס גנו וסגן היפס :

ועד ז"ל יסופ וילך מאמר דהעפיה גפתי כחוניס
 הגאים באחר קמוכיס לפד לעולם כ"י על פתיכה
 פ"י אה קרנני לעניינה דיהושע פ"י לתולוח כהן גפ"י
 אה קרנני כ"י פרות סלה לעמו ולא פענד סמכוכו רמ
 כ"י היות כ"י לוח לעולם גריתו ולא תכנס כ"י גלים
 תמה עיי ממשס הלדקה לוח סמכוכיס עקוייס גלמה
 וסר דוקא אחר סיאשע מכניס וסגן היפס. גס סאין
 פדרכיו פירושיס אסר חן לדרכיס רק זהו אהיל
 וקחך לפכסה הקולמה כהגלוס :

וידררכינו נכנס הכי ראמר סרות סלה כ"י עיס →
 אסר חכמיס פניד גומ' סגסדרין אחר
 ל"י קיסר ל"י חמאס חל וקיא לעמא חד חיל אין
 ספיר קאחורה חיוו חנן דפסלין לא תלימו למיטוי
 כווחייכו אחך לא מפליחו תליחו יוסוי כווחן חיל ספיר
 קאחורה **עיס** כ"י ומהספיה זיל גזיה כתב גזה לפי
 סהכניאויס ככאז דלעחיר יחיז כל ספגיס ספה גרורה
 גלמוכה אחס לוח אחר הקיסר סיסי' כן עתס כחז
 לעחיר. והספיר' תנחום סעל כרחד סכוכה סיסי' כולם
 גלמוכה ישראל משעס דלחן תהליען וסייס מהספיה זיל
 ואח סעסס סכוכן על לוח גרית מילי' גצסרינו דלח
 עליונו לעיסוי ככל חגויס עכיד חרצ זיל חסו כ"י סכוכ
 סדות סלה לעמו ואח סדות תפסס לגלתי יסיתום
 חלומות לעחי עמסון לעמא חד כדגרי סקיסר כ"י יפ
 גידס חסוכי כולמה עיי לוח לעולם גכיתו גרית קודס
 גצסרינו כ"ל :

וקרוז מאמר הכחוז וידבר משה אל כ"י בסביל ראסי
 חמסות סירטו להסות לב גני ישראל באמרי
 הקיסר נאי לעמא חד לאמר לסס חסוכי כולמה זה
 הדגד אסר לוח סי' זה סדנר סי"ט וילה וכחסוכה ר'
 חמסו דוהלין כ"י וסגן כ"ל : L
 וידבר משה עס אמרס זיל לא חרבה יכוסלים כ"י
 פ"י גיע כ"י וספדי גיע אמרו מפסל עס חרבו
 חריתה

למחם לפריה למיכך כהנה גרית חילס גפרוח סיהא
 ירלח סמקוס מוכעור תלפסול. וסנה סלה גכל אגד
 יפ ללו ועסס ואכתי אחלי דוקא גפרוי אך זהו החמור
 והחלום. סגסולן' כוריס גול ועריוה סגספז סל חרס
 עתלות לטן כ"י. ואחר ריס אין דורסין גול גפכוי נפיס
 ילדו כ"י עריוה גין גפכוי גין סלה גפכוי והאיל וכפיס
 ילרי. לוח סרית אחתו סל תקגיה גכאן סיהא ירלח
 סמקיס מנענה לתפול כדגרי סחדס ז"ל. ואחיל
 סכסרין גענע מלוח דכני מה דכלחו עחלי קרל
 אחר ויל סי' אלקיס על אחרס כ"י ויל זס עיו כ"י
 לסער זה גילר עריוה וכן אה לומר לאמר חן כ"י חס
 סחכס סכ"י וידיע מברכיה לישראל סעס סגריה מלס
 גפרוי דוקא ויאמר חל ראסי סעסות לכני ישראל לאמר
 עסיה כ"י חלס סספ"י ספירית סלג לכני ישראל פתי'
 אה לאמר גילר עריוה דכפיס ילרי' ככ"ל לוח. זס
 סדנר אסר לוח סי' ר"ל אחס חילס ססול סדנר כחמור
 זה סדנר אסר מל יוסע כדגריהס חכ"ל לוח סי' על
 וילוחו עקוי וסגן סיטע ויכנס מורא סי' גלכך כ"ל :

עיס וידבר משה עס חמרינו פירסנו סכ"י חס
 עם תקרא סלפכינו. סיס חמרינו גפרסי הקודמה גכילוח
 סכ"י אה קרנני לחצי. דסכוכס עיד סהח גמחה וסייס
 געלחן כ"י דססלחן יורס סיט לבו חקרי ותחלה לתחנה
 חרס גלין יכון כן יאמר אה קרנני כ"ל עס קרנני
 קרנן דסלחן לחצי לאסי סרוחה אחס ססול ריח
 ליסודי מפכו חקס חסמרו חלפו להקריב לי פעס
 ספועדו אחרי כ"י גניס אחס לפי אלקיס יעיס כאלוך.
 וסן פתס גלסו גסביל דנר כפלה סנהחדס לבו גתי
 וסול דסרצ אהיה סקסה דעס ענין פרסס זו דקורנן
 חמיר לכאן אחרי סניכה יוסעע סזה הי' סף חרנעיס
 סנס ותעידין קרבו עיד כססוקי סמסכן יעיס. והגלה
 כ"י לגלד לבו דנר חרס ילח. והוא עס דכרי חרצ ז"ל
 גסרחה דרכי' גכילוח מדכס חיל לחס: סמה עסרפיה
 פלאו הקריס ליכרעע ססיה יוסב וכוכ"י. אחר לו ער
 עסי אחס גוכה וכי לך עס וסלח לי מה סעיוס סמה
 אכל לפי גפרוי סכאמר ויקרא סי' לבלוח גיוס ססול
 לב"י כ"י. וסדנר חמס דחל כ"י כתיב ססול קרל
 עסרנן סהמיק כתיב וסס עכין פיתה עסרעניס לססס. וסרצ
 כתב גלרוכה והעיקר אה דחי ללו סות עסס גחיל
 וסי' סוצר לארץ ישראל הי' מנפל ילח רעיו ומוילח
 לא כרצ סמקדס ולחן גלו ישראל מלכלס. לפי' פיתה
 עסס סול עמ"י סעניא' חרנן גחמיק קאמר קגיה
 רחי' דלחל לפכוי על פיתה עסרעניס מקרי דוקרל
 כ"י ככ"ל ודל אחס הי' פיס היפס. לפי' כ"י סהל סניכה

בעזרה ש"ת

ספר

יד שלום

על התורה

חלק שני

ויקרא - במדבר - דברים

חידושים וביאורים, על פרשיות השבוע נאמרים
אשר חנני ה' בחמלת ה' עלי בזכות אבותי נבנ"מ זל"ה

ישכר דוב פריעדמאן

שנת תשס"ד לפ"ק

פדות שלח לעמו זה לעולם בריתו. על פי מה דאיתא בגמרא (סנהדרין ל"ט) אמר ליה קיסר לרי תנחום, תא וניהוי לעמא חד, א"ל אין שפיר קאמרת מיהו אן דמהלין לא מצינו למיהוי כותייכו אמתן לא מהליתו מצינו למיהוי כותן, א"ל שפיר קאמרת. וכחב המהרש"א ז"ל בחידושי אגדות לפי שהנביאים נבאו דלעתיד יהיו כל העמים שפה ברורה באמונה אחת לזה אמר הקיסר שיהיה כן עתה כמו לעתיד, והשיב ר' תנחום שעל כרחק הכוונה שיהיו כולם באמונת ישראל מטעם דאנן מהלינן, וסיים המהרש"א והוא הטעם הנכון על אות ברית מילה בצשרינו דלא מצינו למיהוי ככל הגוים, ע"כ. וזה כוונת הכתוב פדות שלח לעמו, היינו פדות הנפש לכלמי יסיתוס האומות למיהוי עמהון לעמא חד כדברי הקיסר כי יש צידס חשובה נולחת ע"י זה לעולם בריתו ברית קודש בצשרינו, עכ"ד.

והנה בלעם צא ליעץ את בלק להחטיא את ישראל ולהסיתם מדרך התורה והיראה, היינו שיהיו לעמא חד עם האומות, אבל כשראה שעדיין לא עלתה לו אמר הן עם לצדד ישכון ובגוים לא יתחשב, היינו שאי אפשר להיות להם לעמא חד עם האומות העולם, כי יש צידס חשובה נולחת, כי מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל כמ"ש בתרגום יונתן, דחמא בלעם דבית ישראל הוון גורין עורלחהון, היינו שיש להם טענה הנ"ל אן דמהלינן לא מצינו למיהוי כותייכו אמתן לא מהליתו מצינו למיהוי כותן, ועל זה אמר בלעם מאן ייכול לממני זכותא חסינייא האלין, כי יש להם חשובה נולחת ואי אפשר להסיתם, ועל זה המשיך בלעם ואמר תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו, דמעשה השיג שהכוונה על לעתיד שאז כל העמים יהיו שפה אחת באמונת ישראל וכולם ידעו שה' הוא האלהים, ועל זה אמר ותהי

אביהם, כי אדרבה היה לחזקו בעיניהם, כי עשו עוד לא היה בקי בחכמת העתים ובמדעי הזמנים והיה כרוך אחר בניו, וע"כ נקרא עשו אבי אדום, ויחוסו היה כי הוא אבי אדום, אבל יעקב קרא לעצמו לשם ולתפארת כי הוא דר בארץ מגורי אביו, כאשר אביו למדו ומנהיגו כן התנהג עצמו לילך בדרכי אבות, עכ"ד ודפח"ת.

וזה שאמר הכתוב, כי מראש נורים אראנו ומגבעות אשורנו, וכפירש"י אני מסתכל בראשיתם ובהתחלת שרשיהם, ואני רואה אותם מיוסדים וחוקים כנורים וגבעות הללו, על ידי אבות ואמהות, היינו שהם מתייחסים אחר אבותיהם אשר היו לפניהם, ומתנהגים ממש כמו שהטביעו בהם אבותיהם והולכים בדרכי אבותיהם, אבל ובגוים לא יתחשב, פי' שהגוים אינם מתייחסים אחר אבותיהם לפניהם, רק ונהפוך הוא שהאבות מתייחסים אחר הבנים שהם מלומדים יותר כמ"ש הוא עשו אבי אדום, שהתייחס עצמו שהוא אביו של אדום, כי אדרבה האבות המה לחזקו בעיני בניהם שאינם בקיאים כל כך בחכמת העתים ובמדעי הזמנים, וזהו שכתב של ישראל שהולכים בדרכי אבותיהם.

★

הן עם לצדד ישכון ובגוים לא יתחשב, מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל. כתב בתרגום יונתן, והוה כיון דחמא בלעם חייבא דבית ישראל הוון גורין עורלחהון וטמרין בעפרא דמדברא אמר מאן ייכול לממני זכותא חסינייא האלין. ויש להבין מפני מה נחשב מצות מילה כזכותא חסינייא דהיינו זכותים איתנים יותר משאר מצוות ומעשים טובים.

ויבואר על פי מה שכתב בנעם מגדים (פי' מכות) לפרש הפסוק (תהלים קיא ט) מות ישרים

זוה לשמחתן של שאר אומות העולם, כי שמחתן היינו אכילה ושמיה והליכה הכל הוא לצורך עבודת ה', שנאמר ה' צד"ד ינחנו, היינו ר"ת צ"ל דרכיך ד'עהו, וכשאוה"ע בטובה הם אוכלין עם כל אחד ואחד ואין עולה להם מן החשבון, וזה ובגוים לא יתחשב, היינו שאין עולה להם מן חשבון המצות, משא"כ אלל ישראל הכל מצוה הוא אף הדברים גשמיים, וזה שאמר מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל, רביעותיהן זרע היוצא מן החשמיש שלהם, שגם עניני זיווג הם עוסקים לש"ש.

★

ויאמר אליו בלק לך נא אחי אל מקום אחד אשר תראה ומשם אפס קצו תראה וכלו לא תראה וקצו לי משם. וקשה מה נפק"מ היה לבלק אם יראה קצתם או כולם.

ויבואר על פי מה דמתאמרל משמיה דהרה"ק ר"ר מאיר מפרימשלחן ז"ע (הוצא בפי דברי מאיר פי' חוקת), לפרש דברי רש"י ז"ל זאת חוקת התורה, לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל, לומר, מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב זה חוקה גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה, כי בשעה שאדם רוצה לעשות איזו מצוה מיד בא אליו היצר בטענת מה המצוה הזאת, פי' עשייתך מה שחפשה בעת אינו מצוה ואינה נחשבת כלום לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ואם האדם כבר עשה המצוה אזי בא אליו היצר בטענת, מה טעם יש בה, פי' כלום טעמת טעם מצוה רכה כזו שזכית לעשות, ומכניס בו גאוה, וזהו כוונת רש"י ז"ל דקודם המצוה אומר לו מה המצוה הזאת, ואחר המצוה שאינו יכול להסיחו שלא לעשות המצוה בא במחמרת לומר לו ומה טעם יש בה, כלומר שאשרי חלקך שזכית לעשות

אחריתי כמוהו שאו יהיו לעמא חד להיפוך שהאומות העולם יהיו כישראל.

ל

★

הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל. פירש"י הן עם לבדד ישכון, כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם שנאמר (דברים לג יג) ה' צדד ינחנו, וכשאוה"ע בטובה הם אוכלין עם כל אחד ואחד ואין עולה להם מן החשבון, וזה ובגוים לא יתחשב. ומספר את רבע ישראל, רביעותיהן זרע היוצא מן החשמיש שלהם. וצריך ביאור כוונת הדברים וההמשך ז"ל.

ויבואר על פי מה דאיתא בשלחן ערוך (אורח חיים סימן רל"א) בכל דרכיך דעהו (משלי ג ו) שכל מעשיו יהיו לשם שמים, ואפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והשיתה, לא יכוין בהם להנאתו אלא לעבודת צוראו, כדי שיהיה לו כח לעבודתו ית"ש, ומי שנהג כן עובד את צוראו תמיד. ואמרו חז"ל (ברכות עג.) איזה פרשה קטנה שכל גופי תורה מלוין בה זה בכל דרכיך דעהו.

וחנה צד"ד הוא ר"ת צ"ל דרכיך ד'עהו, הוא שאמר בלעם על ישראל שכל מעשיהם הם לשם שמים אפילו דברים גשמיים שכל אוה"ע עושים לטובתם אוכלים ושוחים כדי למלאות את בטנם והולכים אחר כל תאוות לבם, לא כן ישראל עושים הכל לשם שמים, וזה שאמר הן עם לבד"ד ישכון שעושים הכל לשם שמים בבחי' צ"ל דרכיך דעהו, ובגוים לא יתחשב שאין הדבר כן בגוים שעוסקים בעניני גשמיות כדי למלאות תאוותם, וזה שאמר רש"י כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם, היינו שאין שמחתן

36

ד ומ"ש ורשב"ם הנהיג וכו'. פירוש שניה מנהג הקדמונים והנהיג שינך קודם המילה ודברי רבינו מס שהחזיר המנהג לקדמותו כחומס בחוספות פ"ק דסמס (ו) ד"ה נלעזר וכתוספות סוף פ"א דמילה חזי שכתב רבינו ור"מ כתב שאין לרץ כלומר א"ל לשנות המנהג אלא יעמוד המנהג במקומו לנרץ (על) [אחר] המילה. ולפי שמדברי רבינו מס משמע שלא נחלק על רשב"ם אלא שלא לשנות המנהג אלא אם היו נוכחים נחיה מקום כרשב"ם לנרץ להכניסו קודם המילה היה מקובל המנהג נעניו לנרץ קודם לעשייתו לכן כתב רבינו ור"מ שר שלום כתב שאין לו לנרץ אלא עד לאחר המילה וכו' דאף אם יש מקום שנהגו לנרץ קודם המילה יכופו אותם לשנות מנהגם כי הוא שלא כדין דכיון דנעשים על ידי אחר איכא למיחש דילמא הדר ביה וא"כ מה שמנך זה להכניסו היו ברכה לנעלה וכ"כ רבינו נאמן עור סימן ל"ד דמהאי טעמא יש שכתב שר"ך לנרץ ברכה אירוסין אחר הקידושין דילמא הדריה ביה האשה והוה ברכה לנעלה וכ"כ התוספות (שם) ע"ש רבינו מס שהחזיק מנהג הקדמונים לנרץ להכניסו אחר המילה ולא קודם המילה כרשב"ם שנתן טעם כדי שמהא הכרעה עובר לעשייתו דא"ל לנרץ עובר לעשייתו אלא במקום שהעושה המילה הוא מנרץ אלא כשמנרץ אחר לא ודע שהרי ברכה אירוסין אינו

כתב הרמב"ם שאם אין אבי הבן בעיר אין אחרים מברכין אותה ברכה. נפרק שלישי מהלכות מילה (ה"א) ונתן טעם לדבריו מפני שמצוה על האב למול את בנו יתר על כל מצוה אחרת שצוה על ישראל שימולו כל ערל שציהיה בן כלומר שצרכה על המילה היא כוללת לכל הפוסט יד למול בן אב אין אחר אלא ברכת להכניסו לא נתקנה אלא לאב לפי שמצוה המילה מוטלת עליו יותר מעל כל אדם כמו שנחבאר בסיומן רס"א. וכפס הגהות מימון (פ"ג אות ג) שכן דעת רש"י ורבינו אליעזר ממין (ירל"ס סי' פג) ורבינו שמחה ב"ר שלם נפקנה ברכה זו כי אם לאפי הק ממש מצוה המוטלת עליו יותר מעל כל ישראל. וכמו עוד הרמב"ם ושם מה שהורה שיברכו אותה ב"מ דין או אחד מן העם ואין ראוי לעשות כן עד כאן. ח"ל הר"ש נפרק קמא דקידושין (סי' מ) היכא דלא מהליה אשה מיחייבי ב' דינא לממהליה דכתיב (בראשית י"ז) המול לכם כל זכר ואין לנרץ להכניסו נבריתו וכ"כ הרב הנרצלוני בשם רב האי גאון ב"מ דין שמלין במקום שאין האב הכל מברכין להכניסו ב"ה והר"מ כתב שאין מברכין עד כאן לשונו: ומ"ש ונהגייה בב"ה המקופות שיברך אותה מי שתופס הנער. כ"כ הגהות מימון (דפוס קושטא פ"ג אות ג) בשם פה"ק (גהות סמ"ק סי' קנז אות א) וכתב ושמא היינו משום שהוא כמו שליט ב"מ דין ב"ה. כתב הר"ד אברכה"ם (מילה ומסמיה עמוד ש"א) בשם המפרשים שאם אפי' יודע לנרץ להכניסו אפ"ה מהעומדים שם מנרץ ומולאו ופשוט הוא כן (ב): ורשב"ם הנהיג שיברך האב קודם הביאה וכו'. ממלוקת רשב"ם ורבינו מס כפטה התוספות (ק"ל: ד"ה אפי) והר"ש (פ"י) והר"ן (ט: ד"ה אפי) נפרק רבי אליעזר דמילה ח"ל התוספות רבינו שמואל גריס אם הק נבישא והדר התל אומר וכבר הנהיג לעשות כן לנרץ אפי' הק קודם המילה משום להכניסו להנא משמע ועוד דכל המצוה מנרץ

דרכי משנה

(ב) וכ"כ רבינו ירוחם בתולדות אדם וחוה נ"א ח"ב (יד ע"ב בטופו):

פרישה

(ד) כתב הרמב"ם שאם אין אבי הבן אין אחרים וכו'. שהרי אין טעם לנכסו זו אלא משום שצרכה מילה היא כוללת בין אב בין אחר הפוסט ידו למול ולפי שהמילה מוטלת יותר על האב מעל אחר תקנו לו ברכה זו נפסי עלמו כמ"ש הגהות מימני בשם רבינו שמחה והביאו ב"י ע"ש: (ס) שיברך אותה מי שתופס את הנער. וכפס הגהות מימני הטעם ושמא היינו משום שהוא כמו שליט כ"ד:

דרישה

ועוד ראיה מפרק ר"א דמילה דאמרין התם העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית משמע שצומדים והביא כל זה ב"י וכ"כ רמ"א (פ"א):

הגהות והערות

ברע"ב על המשניות בכורים פ"ג מ"ג שכתב יומטעם זה עומדים וכו' ומפני נרשאי החינוך לברית מילה ועיין במחזור רטור ח"ב סי' תקפ"ו (עמ' 626) ובשירי כנסת הגדולה כאן בהגהות על הביי אות כ' ובברכי יוסף כאן (אות ב): כאן "שם" כ"ה בטור שבפרו"ר טרישה ובי"ה וכ"ה בדפוסי קינגסברג ורולא. ועד"ז כתב הרמב"ם אם אין שם אביו. בשאר רפוסה הטור ובכתי מילה זו אינה הגיוסא שאם אין אבי הבן אין אחרים וכו'. ומחב"י נראה שהיתה לו ברמב"ם גירסא שלישית וכתב "כתב הרמב"ם שאם אין אבי הבן בעיר". וכ"ה בראב"ה סי' רע"ח ח"ל "היכא שהוא יתום או שאין אביו בעיר וכו'. וכ"ה ברוקח סימן קנ"ג: [כך] כ"ה הגירסא ברמב"ם דפוס קושטא (שהיה לפני הביי) ברמב"ם שלפניו הגירסא יתיר על מצוה שמצוה"ן וכו': [כך] ועד"ז כתב גם כפ"א ח"ל "וב"ד מצוה למול אותו הבן או העבד בזמנו ולא יתירו עול בישראל ולא בעבריהן". ועיין בפננת פננת (פ"ג ה"א) שביאר את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד (שמובאת בטור) שהרמב"ם סובר שהחיוב על ב"ד הוא רק שלא יהיה עול ולכן אין אחר מברך להכניסו והראב"ד ט"ל שהחיוב על ב"ד ועל כל ישראל שיהיה מהול ולכן גם אחר יכול לברך להכניסו: [כך] עיי"ש בהג"מ שכתב שכן היא שיטת רש"י ממ"ש היראים בסיומן תב ודש"י פירש שמברכין להכניסו קודם המילה הוא ולא קדים למיתני קדם המילה משום ולא פסיקא ליה שפעמים שאין אבי הבן שלם וברכה דפסיקא ליה קיום. אבל לפי מ"ש בספר הפרדס לרש"י (ענין מילה מהדורות העהרעניין עמ' עה) דמברך להכניסו אחר המילה (ודלא כמ"ש שם בספר הפרדס בפסקי ברכות לר"י בן פלאט עמ' רא רב עיי"ש) אין ראיה מדבריו שאחר אינו מברך ברכה זו. ומ"ש הגה"מ שכתב שיטת הרא"ם נראה שהוא מ"ש שם הרא"ם "ונראין דברי רש"י דצ"ל". ומ"ש בשם הרבינו שמחה הוא ממ"ש הרבינו שמחה שהובא לעיל בב"י ח"ל ולא ידעתי מה טיב וכו': [כך] בשו"ת הגאונים שנדפס ע"י חברה מקצת נרדמים ח"א סימן מה (דף יח) הביא כן בשם רב יהודאי גאון וכ"ה בעיטור דף נג ובסדר רב

626 ד"ה ומחויצין:

תשובות רבי עקיבא איגר

מהדורא קמא

עם ביאור

אחיזה בעקב

ביאור ופירוש למקומות שבאו דברי רבינו בקיצור
 בהצעת סוגיות הש"ס ודברי הראשונים והפוסקים אשר רמז להם רבינו ועליהם מוסבים דבריו
 והכל בלשון צח וקל
 לעזר המעיין בלימוד כל התשובות במילואן
 בצירוף חידושים והערות מלוקטים מספרי רבונינו האחרונים הנאים אמרו שנו"ג בדבריו
 ונחמלת ה' עלי גם הַיְשָׁמִי נופך משלי
 עם מפתחות חדשות

בעזה"ת
 על ידי
 יעקב משה שורקין

כרך ראשון - אורת חיים ויורה דעה
 סימנים א - פד (וגם סי' ח)

ליקווד
 שנת תשנ"ח לפ"ק

סימן מב

בבית מילה של יתום מי מברך להניסו

להרב רבי פאלק אב"ד בשלעזון נ"י

7e ע"ד שאלתו ציתום שרונים להניסו צנרית של א"א ואצי אציו יהיה המוהל, ורלון רומ"פ שאצי אציו יצרך להניסו, ומתנגדים לנגדו ואומרים דהתופס החינוק יצרך להניסו כדכחז הטור והראש"ד א והרמ"א.

נלענ"ד דלריכיס להצין מה מעליותא צתופס הבן דהוא יצרך, הב"י כתב ושמא היינו משום שהוא כמו שליח צית דין, אם כן משמע דמעיקר הדין ראוי שהצ"ד יצרכו דעליהו מוטל למול כדאי צפ"ק דקדושין (דף כ"ט) והיכי ללא מהליה אצוה מחייבי צ"ד לממהליה והסנדק כמו שליח מהצ"ד לצרך, א"כ ממילא

ביארר מעליותא של סנדק

אם הצ"ד אצל הצנרית והם רונים לצרך, אף שאחר תופס החינוק הם קודמים בצרכה זו, וממילא על רומ"פ שהוא מרא דאתרא החיוצ למול ומגיע לו הצרכה, ויכול לעשות שליח למי שירצה, אלא דמסתמא אמרינן דהסנדק הוא שליח צ"ד אצל מ"מ אם צמפורש עושים שליח לאחר לצרך הרשות צידם.

אבגם נראה דאין הפירוש דהסנדק הוא שליח צ"ד לצרך דלא מצינו ענין שליחות על צרכה וכלל צרכת מצות דמצינו לאחר יכול לצרך היינו שהוא יהיה השומע ומולאו בצרכה זו ^ב מנד שומע כעונה אצל בלא שמיעה צודאי לא שייך שאחר יצרך מנד שליחות, אלא דנראה דכוונתם דהתופס החינוק שהוא בכלל עוסקים בהכנסת הצנרית, הוא שליח הצ"ד על הכנסת הצנרית ויכול לצרך דאם השליח עושה המצוה בשליחות יכול לצרך, ג (א) (ב) ועי' מג"א (סי' תל"ב ס"ק ו') דהטעם בכ"מ שהמוהל יצרך היינו משום שהוא שלוחו דאז

ביאורים

ג. ועי' מג"א וכו'. בשו"ע סעיף ב' שם נפסק לענין בדיקת חמין "ואם בעל הבית רוצה יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפורו לבדוק איש במקומו על סמך ברכה שבידך בעל הבית" וכתב ע"ז המג"א, "משמע דאם בע"ה אינו בודק, רק מצוה לאח' לבדוק, אותו אחר מברך, וצ"ע דהיאך יבדק הא אין המצוה מופלת עליו לבדוק (כיון שאינו ביתו), ול"ד למ"ש סי' תקפ"ה גבי שופר

סי' מ"ב א. והרמ"א. ביו"ד סי' רס"ה ס"א, ח"ל, "ואם אין אבי הבן אצל המילה יש מי שאומר שאדם אחר מברך ברכה זו דהרי הבית דין מצווין למולו (רמב"ם בשם י"א) ונהגין שמי שתופס הנער מברך ברכה זו (פור ובשם ראב"ד והגהת מ"י בשם סמ"ק) וכו'" עכ"ל. ב. מצד שומע כעונה וכו'. מדין שומע כעונה, ולא מדין שליחות.

הערות

למה מצרך המוהל, ומה הק' הדגמ"ר דעמילה מל המוהל משום מצות עלמנו דמצות צ"ד, ול"ע טובא. ונראה צראש ספרינו מכתב צרכה והערה של מרן הגאון מוהר"ר חיים קניבסקי שליט"א, מ"ש למרן ככוונת הדגמ"ר בחידוש גדול, דר"ל אף בדעומד האב שם בשעת המילה ועושה שליח, מ"מ כיון דהאב בעצמו אינו אומן היודע איך למול הוא כמי שאין האב כאן למול, דדוקא באב שיכול למול בפועל למעשה חשוב שיש כאן אב והמצוה רק עליו ולא על צ"ד, אלא כשאינו יודע איך למול הוא כמו דליכא אב וממילא חייב צ"ד למול כמו בכל מקום שאין האב מול, וזהו מ"ש הדגמ"ר שהמוהל מלבד מה שמול בתריקאי של האב, מל הוא ג"כ משום מצוה של עלמנו, ופשוט דמברך וזהו דהק' הדגמ"ר שאינו ראוי לענינו של המג"א בבדיקת חמין שאין המצוה שייך כלל להשליח, וכי מרן שליט"א דיש לפלפל בזה, ע"ש. ועי' להלן בהערה ב'. (צ) עי' ביאורים אות ג'. ובמשנה ברורה שם סי' תל"ב סק"י העתיק דברי המג"א בלשון זה, "ואם הבעה"ב אינו

סי' מ"ב (א) המג"א שם סי' תל"ב סק"ו הק' על הא דמשמע מהמחבר דאם בעה"ב אינו בודק ציתו בבדיקת חמין אלא מצוה לבדוק שאותו אחר מצרך, דקשה היאך יצרך האחר הא אין המצוה מוטלת עליו לבדוק כיון שאינו ציתו [והיאך מצרך וצינו וכו'], ותי' דל"ל דמ"מ מצוה קעביד (מעשיו הוא מעשה מצוה ע"י מורת שליחות), דומיא דמילה, שהמצוה על אציו הבן, ומ"מ אם אחר מל אותו אחר מצרך וכו' עכ"ל. וברדגול מרצבה שם הק' על המג"א ח"ל "ממצות מילה אין ראייה, ששם אם אין האב מל חייבים צ"ד לממהלי", ולכן כל אחד יכול לצרך וכו' עכ"ל. וצ"ע טובא דברי הדגמ"ר, דהלא החס איירי בדקאי האב החס והמוהל מל בשליחותו ולא משום מצות צ"ד, דצמקום שהאב נמצא שם ורצה לקיים מצותו צודאי שאין על הצ"ד לחטוף מיניה מצותו, וזה הי' כל קו' המג"א, כיון דהמצוה היא של האב

צדק שהאחר יוציא להמוהל מדין שומע כעונה, דהצרכה שייך רק לבעל המצוה או לשלומו צעשית המצוה, לפ"ז אם מעכ"מ ג"כ אלל הצריח יכול לכבד לאצי האב לצדק צדק שישמע מעכ"מ ויכוון אצי האב להוציא למעכ"מ צצרכה זו מדין שומע כעונה, (ה) אלל אם אין מעכ"מ אלל הצריח, לכאורה דוקא הצרכה על התופס הצן.

→ אבגם ג"ל, דמ"מ צריך טעם להמנהג דסנדק מצדק ולא המוהל, דהוא ג"כ שלוחא דבי דינא להכנסת הצריח, וצפשוטות הוא יותר עיקר דעל הצ"ד

צעשיית המצוה ויכול לצדק ע"ש, עכ"פ כמו לחזינן דאם האב מכבד למול בנו שהמוהל מצדק, ה"נ היכא דהצ"ד עושים שליח להכנסת צריח השליח ההוא מצדק. א"כ י"ל נהי ד"ל אם הצ"ד אלל הצריח ואחר סנדק (ג) דיכולים הצ"ד לצדק, דהם כמו האב שעומד אלל הכנסת בנו לצריח שמצדק, אלל אין יכולים לכבד לאחר לצדק למי שאינו שלוחם צהכנסת הצריח, (7) דלענין צרכה לחוד לא שייך שליחות, וכן אצי הצן אינו יכול לכבד לאחד לימול ולאחר לצדק, צענין שלא יהי

ביאורים

זה דהמוהל מצדק משום "שליחות על הברכה" לבר, דלא מצינו שליחות על ברכת ברכה כמ"ש רבינו לעיל, אלא דהוא "שלוחו בעשיית המצוה" וממילא כיון דהוא עושה גוף מעשה המצוה ע"י תורת שליחות שפיר שייך לו לצדק, וכנ"ל. עכ"פ כמו דחזינן וכו'.

שהתוקע מצדק, דשאני התם שהשומע שומע הברכה ויוצא בברכתו, אבל הכא למה יצדק הבורק כיון שאין המצוה עליו, וצ"ל דמ"מ מצוה קעביד, דומיא דמילי, שהמצוה על אבי הבן, ומ"מ אם אחר מל אותו אחר מצדק, וע"י בבור י"ד ס' רס"ה עכ"ל. והיינו, דאין

הערות

הסנדק [על הכנסת הצריח], ויצדק המוהל צרכה על המילה ויצדק הסנדק צרכה להכניסו צצריחו של א"א [וע"י להלן שמבאר רבינו הטעם לזה]. ונשאל רבינו היכא שאצי האב של היתום הוא המוהל אם יש עצה לכבדו לצדק צ' הצרכות, [ע"י צפנים וצביאורים פרטי השאלה]. והשיב כאן רבינו, דבעצם הסנדק מצדק בחור שלוחו של המרא דאתרא (שהוא הצ"ד לזה והמצוה שלו כנ"ל), וא"כ צודאי יכול המרא דאתרא לצדק צרכת להכניסו צעצמו, וא"כ יש עצה שאם יעמוד שם המרא דאתרא שיכבד להסבא לצדק הצרכה כדי להוציא המרא דאתרא מדין שומע כעונה. אלל כתב רבינו שאין זה עצה אל"כ יעמוד המרא דאתרא שם וישמע ויכוון לצאת מדין שומע כעונה כנ"ל, אלל אם אין המרא דאתרא עומד שם כזה לכאורה דוקא הסנדק שלוחו של המד"א יכול לצדק כמ"ש הרמ"א כנ"ל, עכ"ד רבינו. וצ"ע כוונת רבינו, הא גם אם אין המרא דאתרא עומד שם למה אין זה עצה לכבד הסבא לצדק כדי להוציא את הסנדק צהצרכה מדין שומע כעונה, דהא הסנדק שהוא שליח המצוה יכול לצדק משום שהוא עושה המצוה כנ"ל, וא"כ למה לא שייך אותה עצה גם כזה שיצדק הסבא כדי להוציא הסנדק הזה. [ראה הסכמת מו"ר מרן הגאון מוהר"ר שמואל אזיערבך שליט"א, מ"ש ליישב, דיש להסתפק אם שייך להוציא "שליח מצוה" צצרכת המצוה, דמה שמוציאים המחוייב צמצוה צצרכת המצוה הוא מדין צרבות [ע"י ר"ה כ"ט סע"א], וי"ל דחייב צרבות הוא רק ל"המחוייב צמצוה", סכל ישראל צרבים להמחוייב צמצוה, אלל ל"שלוחו לעשות המצוה" שבאמת אין לשליח זה צעצמו חייב כאן כלל (רק עושה המצוה צשליחות ומצדק רק משום שהוא עושה המצוה וכמ"ש רבינו כנ"ל), צאמת ליכא חייב צרבות לו, וממילא י"ל דלא שייך לאחר להוציאו מדין שומע כעונה, [והוא חידוש גדול לדינא], עכ"ד וע"ש עוד].

צודק כלל, ומצוה לאחר לצדוק, אותו אחר מצדק דהוי כשלוחו גם לענין הצרכה עכ"ל, וצ"ע דהוא לכאורה דלא מהמבאר כאן צצצרי רבינו, שכחב להדיח דאין שליחות על צצרכת המצוה רק שמצדק השליח מפני שהוא קעביד המצוה, ע"ש, ודו"ק. וע"ע צהצרות רבינו צצו"ע שם דליין למש"כ המג"א עוד צצ"י סס"ו סק"כ, וע"ש. [וע"ע אלל אצרהס להגאון מצוטשאטש ס"י רע"ד ס"א וצס' ויען יוסף ס"י קי"ד צענין שליחות צצרכת המוציא על לחם משנה, ודו"ק].

(ג) נהי ד"ל אם הצ"ד אלל הצריח ואחר סנדק דיכולים הצ"ד לצדק, דהם כמו האב וכו' אלל אין יכולים לכבד לאחר לצדק למי שאינם שלוחם צהכנסת הצריח וכו'. מצואר כאן דעת רבינו, דהיכא דליכא אב החייב הוא על בית דין דייקא, וכפשוטות לשון הגמ' קידושין כ"ט א', ולא סתם חייב על כל ישראל.

ודא דלא כמ"ש המקנה שם, דהא דקאמר מחייבי צי דינא לאו דוקא הוא, אלל דכל ישראל מצווין ע"ז דהא קרא סתמא כחייב המול לכס כל זכר, ושכן הוא לשון הרא"ש פ' כסוי הדם, ע"ש. וכן נראה מצצרי דגמ"ר שהצנאו לעיל צצרות א'.

(ד) כתב רבינו דלא שייך לשויי שליח לצדק צצרכת המצוה צצבילן. ויש לומר הטעם, דצרכה הוי מצוה צגופו, ועל מצוה צצגופו לא שייך שליחות כמ"ש החור"ד ר"פ האיש מקדש כידוע.

(ה) מבואר צצמ"א יו"ד ס"י רס"ה צצס ראשונים, דצמילת יתום, דקיי"ל דצליכא אב שהמצוה היא על צ"ד

(א) המרא דאתרא שהוא צצקוס צ"ד, דנוהגים צצ"ד ממנים שני שלוחים על המצוה, א' המוהל [על מעשה המילה] ושני

וא"כ י"ל דזהו צמוהל דעלמא אצל צאצי האב דלו שייכות ענין ה"הצרכה יומר מאחר, דאף דצמילה ל"א צסוגיא דהיכי דליכא אב דחייב צאצי האב למולו, ורק לענין ללמדו תורה אמרינן כן צקדושין וילפינן מקרא והודעתם לצנין ולצני צנין, מ"מ י"ל דלענין צרכה להכניסו הוא שייך יומר, כי ⁽¹⁾ הלבוש (סי' רס"ה) כ' דיש מתמיהים למה יצרך האב להכניסו, הא המוהל שלוחו, ושלוחו של אדם כמותו, וכיון שהמוהל

מוטל למול החינוק אצל אין החיוב למעשה תפיסת הצן על הצרכים, דאם מניחין הצן על השולחן ומלין אותו ג"כ המצוה כתיקונה.

ולזה י"ל כיון דהצ"י כ' צסם הר"ר מנות, דאם האב הוא המוהל לא יצרך להכניסו, דלא שייך צ' צרכות על מצוה אחת, ד' ולזה נהי דלא קיי"ל כן מ"מ צליכא אב דונין דשלוחא דצית דין יצרך, צחרו יומר צמופס הצן ולא להמוהל שלא יצרך צ' צרכות.

ביאורים

האב הוא המוהל יצרך הוא שתי הברכות כמו שהי' האב עצמו כשמו' הי' מברך שתייהן, [דכיון דהצרכה שייך לו כמו שיבאר רבינו צסמוך לפי הלבוש שהצרכה היא על המצוה ללמדו תורה ואף אבי האב חייב ללמדו תורה, לכן אין לנו להחמיר עליו לחטוף מיניה צרכתו כמו שלא מחמירים לחטוף הצרכה מהאב עצמו, וכנ"ל באות ד'], כי הלבוש וכו'.

1. הלבוש (סי' רס"ה) כ' דיש מתמיהים וכו'. קי' זו הק' הלבוש לדעת הי"א, שהוא הי"ב בשם הר"ר מנוח הנ"ל, דכשאב עצמו מל את בנו אינו מברך להכניסו, שלא מצינו שתי ברכות על מצוה אחת. וע"ז הביא הלבוש מתמיהים, דא"כ גם כששליח האב מל איך מברך האב להכניסו, הא שלוחו כבר בירך בשבילו ואיך תהינה שתי ברכות על מצוה אחת.

וע"ז תי' הלבוש, כמו שהביא רבינו דבריו, די"מ דצרכה להכניסו אינה כלל על מילה זו, רק שהאב משבח ומברך לד' שמיום ההוא והלאה מוטל עליו עוד מצות אחרות הנגדרות אחר המילה, והם שמצוה לפרותו אם הוא בכור וללמדו תורה ולהשיאו אשה (בדחגן התם בקידושין כ"ט).

וע"ש בלבוש דהמשך אח"כ "ולכך אין חילוק בין אם אחר מוהל או הוא" עכ"ל. פי', דלפ"ז יתורץ גם מה שלא גוהגים בהר"ר מנוח דאף כשהאב עצמו מל מברך שתי, ואף דלא מצינו שתי ברכות על מצוה אחת, שאני הכא דצרכה להכניסו אינה על מצוה זו, אלא על המצוות שיבואו הנגדרות אחר המילה וכנ"ל.

והוסיף עוד הלבוש שם "וזה נ"ל עיקר, דלפי' זה אתי שפיר טפי מה שהקהל עונין אחר צרכה זו כשם שהכנסתו לצרית כן תכניסו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, שזה נוסף על הצרכה הוצאת לפי זה הפי' וכו'" עכ"ל.

הערות

ובהכי מיושב, דעל מצוה מעשה המילה מצרך המוהל שהוא עושה המעשה, אצל על מצוה חלות הצרית, וזהי חלות הנעשית ממילא וליכא "עושה מעשה" ע"ז, ולכן לא שייכת צרכה זו דוקא להמוהל עושה מעשה המילה, אלא דשייכת להאב המקיים מצוה ע"י חלות הצרית הנעשית.

ד. ולזה וכו'. ולזה נהי דלא קיי"ל כן, אלא גוהגים דאם האב מוהל שפיר מברך האב ב' הצרכות, והמעם הוא כמ"ש הלבוש שמביא רבינו צסמוך ליישב קי' רבינו מנוח, דכאמת אין צרכה להכניסו צרכה שני' על המילה אלא הוא צרכה על מצוות אחרות שיש לאב על הצן לאחר המילה לפרות בנו וללמדו תורה וכו', וא"ש שאינו ב' צרכות על מצוה א' אלא על ב' מצוות, וע"ז סומכים אנו שאבי הצן יצרך ב' הצרכות ודלא צרבינו מנוח. ומ"מ בשליח ב"ד שמל מהיות טוב וגו' מחמירים עליו לצאת ידי שי' הר"ר מנוח שלא יצרך אדם אחד ב' הצרכות (לחוש דרעתו שגם צרכה להכניסו הוא על המילה ואין לאחד לצרך ב' צרכות על מצוה אחת), וצחרו יותר לחלק ב' הצרכות בין ב' שלוחים של ב"ד.

[והמעם דמחמירים בוה על שלוחי ב"ד לחוש לצאת ידי שי' רבינו מנוח, ולא מחמירים כן על האב כשהוא מוהל, י"ל דשאני באב שהצרכה "שלו" הוא ואם רוצה לצרך שתייהם אין לנו להחמיר עליו כיון דכפי שורת הדין לא קיי"ל צרבינו מנוח אלא כהלבוש [ואין לנו לחטוף צרכה מבעל הצרכה כראיתא בחולין פ"ז א' דחייב על זה י' זהובים], משא"כ בשליח ב"ד, שצטרם שמינוחו לשליח אין הוא בעל צרכה זו, הרי אין אנו חוטפים צרכה מבעל הצרכה, ושפיר כדאי להחמיר לבתחילה למנות ב' שלוחים על ב' הצרכות. ולפ"ז ימשך רבינו להלן לבאר עפ"י סברא זו, דגם אבי אביו הוא הבעלים השייך לו צרכה להכניסו, וא"כ אין לנו להחמיר גם עליו שלא יצרך אבי האב ב' הצרכות, רק בשליח ב"ד מחמירים וכמש"נ. (כך הסביר אאמו"ר שליט"א כוונת רבינו בכ"ז, ועיין בהערות אות ד').]

ה. הצרכה. צרכה להכניסו וכו'.

1. י"ל דלענין צרכה להכניסו הוא שייך יותר וכו'. פי', דכאן שאבי

(1) בעיקר הערת הלבוש, למה מצרכים שתי צרכות על המילה. וגם למה מחלקין דצרכה על מצוה מילה מצרך המוהל ואילו צרכה להכניסו מצרך האב. תי' צקוצך מסורה חוצרת ו' עמ" ס' צאופן אחר, דצמילה איכא צרתי, אי מצוה מעשה המילה, וכו', חלות מצוה ה"צריית" הנצרת צין הקצ"ה ורך הנימול, וזהו דמצרכין צ' צרכות, אחת לכל מצוה ומצוה הנ"ל.

התשובות

מצרך על המילה מה צורך לאצ לצרך להכניסו, הרי המילה היא בריתו של א"א, וי"מ דברכת להכניסו (1) אינה כלל על המילה רק האצ משצח ומצרך ל"ד שמיום ההוא והלאה מוטל עליו עוד מצות אחרות הנגזרות אחר המילה, והם שמצוה לפדותו אם הוא צכור וללמדו תורה ולהשיאו אשה, עיי"ש.

ובי"ן דבכללן הוא ללמדו תורה שזה חיוצ גמור על אצי אצ הבן כדאימא בקידושין, (2) ועיין בכ"מ דמחויב אפילו לשכור מלמד ללמוד עם בן צנו, וא"כ להכניסו שייך יותר על אצי האצ, גם י"ל דבהכנסת ברית עצמו שייכות יותר על אצי האצ מעל אחר, כי מצניו צמתני סוף פ' ג' דנדרים גדולה מילה שאלמלא היא לא צרא הקצ"ה עולמו, שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי ואמרינן שם (דף ל"ב)

ביאר דרש"ה
המשנה בנדרים
ל"א ע"ב -
דברי העולות
אפרים שמיה
זצניית היא
סיבה למילה
פנימית חזרת
לב, כשימול
ערלת לבו אז
יהי חזרי לבו
פתוחים להבין
והתשובה

גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי (3) משמע דאם לא בריתי קאי אחרווייהו על מילה ועל התורה, והנה על התורה הפשט פשוט בריתי יום ולילה דכתיב צו והגית יומם ולילה, אבל על המילה אינה נוהגת בלילה, ובחסו' יו"ט נדרים כ' דפסקיה לקרא, אם לא בריתי, אזי יומם ולילה חוקות ש"ו לא שמתי, דהיינו את הכל לא שמתי, והוא דחוק, ויותר נראה דבאמת מילה ותורה שייכים להדדי, וכמ"ש בעוללות אפרים (מאמר ש"צ) שמילה מצונית היא סיבה למילה פנימית מערלת לב, כשימול ערלת לבו אז יהי חזרי לבו פתוחים להבין ולהשכיל עיי"ש, א"כ מילה מצוה למילת הלב להבין ולהשכיל צמורה ומצוה, א"כ יש לומר דאם לא בריתי היינו ג"כ מילה דעי"ז צא לשערי תורה להגות יומם ולילה.

הערות

לכברת הר"ר מנוח שאין לאחד לצרך צ' צרכות על מצוה אחת, ודו"ק היטב.

(2) ועיין בכ"מ דמחויב אפילו לשכור מלמד ללמוד עם בן צנו וכו'. ז"ע מה דקחם רבינו שכן הוא דעת הכס"מ, דהא הכס"מ כתב זה צפ"א מהל' ת"ת הל"ב רק בלשון אפשר, וז"ע.

אך ז"ע כמה מסתפק הכס"מ, דלכאורה פשוט דע"פ הדרשה חיוצ אצי האצ צריך להיות שזה לחיוצ האצ שחייב לשכור מלמד ודו"ק. ויעו"ש בלח"מ להלכה ג'.

(3) כי מצניו צמתני סוף פ' ג' דנדרים וכו' ואמרינן שם וכו' משמע דאם לא בריתי קאי אחרווייהו על מילה ועל תורה וכו', ע"ש. הרב הגאון ר' שמואל מאיר הכהן כ"ך שליט"א חמה בזה, דהא מפורש בגמ' שם דלא קאי אחרווייהו, אלא אז אמילה או אחרת, דהרי אימא חסו' דצבר אחר גדולה מילה שאילמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ופליגא דר' אליעזר דאמר ר' אליעזר גדולה תורה שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וכו' ע"כ, הרי להדיא דאמרינן ד"פליגא, וז"ע טובא. וחי', עפ"י מש"כ האדמו"ר מאח"רוב ו"ל בצפרו אש דת ח"א ערך אברהם אבינו וכן בצפרו באר משה פ' בראשית מאמר העשירי אות ד' דלא פליגי בגמ' נדרים הנ"ל אלא משמעות דורשין איכא בנייהו בפירוש הפסוק דאם לא בריתי, ובזוה"ק מפורש דפסוק דאם לא בריתי וגו' קאי אחרווייהו תורה וברית מילה, ע"ש. [ועוד ציין הנ"ל למ"ש בס' עזי ברושים, להגאון ר'

(1) עיין ביאורים אות ד'. והנה לפי מה דכתב רבינו דקיי"ל כהלבוש, דברכת להכניסו "אינה כלל על המילה" רק על שאר מצוה הבן שעל האצ מכאן והלאה לפדותו וללמדו תורה וכו', ז"ע למה היכא דצ"ד מל ג"כ מצרכים ברכת להכניסו, הא לא מצניו דצ"ד מחויבים ללמד לימס תורה [חוק מסתם חיוצ דכ"ע דריש רק דבדליכא אצ צ"ד מחויבים למולו, ומשמע דאינס מחויבים בשאר מצוה הבן, דאי חייב צ"ד ללמדו תורה ולחנכו בכל המצוה למה צריכים דרשה מיוחדת דצ"ד חייבים למהליה. אמנם מזה דמצרכים גם צ"ד להכניסו, לפי מ"ש רבינו דקיי"ל כהלבוש שאינו צרכה על מילה אלא על החיוצ ללמדו תורה וכו', בע"כ מוכח דבאמת גם צ"ד חייבים צימר המצוה על היחוס. ובאמת כ"כ הא"ר אור"ח סי' תר"מ, והו"ד צשערי משוזה שם סק"צ (וע"ש מ"ב סק"ה ושעה"ל אות ו'), דצ"ד חייבים לחנך יחוס בכל מצוה עשה ושכן משמע מההה"ד סי' ז"ע, ודו"ק.

ואילו באמת אין צ"ד חייבים ללמדו תורה (כהפשטות הנ"ל), הוי נלעג"ד לצאר כל הענין כאן על דרכו של רבינו באופן אחר קצת, די"ל דבאמת לא קיי"ל כהלבוש (שכתב שאין ברכת להכניסו כלל על המילה) אלא במקצתו, דהיינו דברכת להכניסו באמת הוא גם על המילה ג"כ אלא דהוא ג"כ על יתר המצוה ללמדו תורה וכו'. וזהו דהיכא דהאצ מוהל מצרך הוא בין על המילה וגם על יתר המצוה, ולכן אין צוה חסרון דמצרך צ' צרכות על מצוה אחת, דברכה השני הוא גם על מצוה אחרות. משא"כ היכא דצ"ד מוהל, אם נימא דאין עליהם ללמדו תורה וכו' או באמת אין ברכת להכניסו אלא על המילה בלבד, ולכן שפיר הדרין

הצ"ד יש לזחור צו יומר לצרך מן הסנדק, כן נראה לפי ענ"ד: ידלו.

עקיבא

סימן מג

לכבוד ידידי הרב רבי מיכל ג"י אב"ד דק"ק ליפנא.

ע"ד שאלת רומ"פ צקונה כ" כלי חרס מעכו"ם שהם ישנים יותר מי"צ חודש, ויש הפסד מרובה אם יצטרך למכרם לנכרי, ולידד מעלתו להקל ע"פ יסודו דשו"ת חכם צבי (סי' ע"ה) דאחר י"צ חודש כלה כל הבלוע ומדמה זה ב' לישון קנקנים יב"ח צי"ג.

ג' לענ"ד אין צוה הימח, דהחכ"ל בעלמו כ' שם דלא מלינו מי שמיקל בשאר אסורים לצשל לכתחילה בכלים שעצרו עליהם יב"ח, וכ' לחלק דצי"ג

ומומתק צוה יומר דצרי הלצוש ולהכניסו היינו על הגרירה ממנה זו ללמוד תורה דזה נגרר ממון המילה דיוכה למול עלול לצבו להשכיל צמורה ומנאות, וכיון דהחיוצ גמור על אזי האב ללמדו מורה ממילא שייכות הצרימ יומר עליו, שזוהו הגורם לצא לשערי התורה.

גם כיון דצכ"מ אמרינן צני צנים הרי הם כצנים, יש לו שייכות לזה יומר מאחר, וכמ"ש הצאר שצע צספרו דזה לדרך (פ' צא) צאורך על פדיון הצן אם רשאי אזי האב לפדות נכדו, אחר שהאריך דהצ"ד או אחר יכולים לפדותו, כ' כש"כ וק"ו שאם מת האב קודם הפדיה שיכול אזי לציו לפדותו, שהרי הוא עדיף טפי לפדותו מאחר דצני צנים כצנים, הרי דיש לאזי האב קדימה צפדיה מאחר מטעם דצני צנים וכו' ה"ג י"ל לענין מילה.

ט"א כ"ב מכל הלין נראה דעכ"פ אם אזי האב הוא המוהל כיון דשייך עליו גם כן שהוא שליח

ביאורים

הקודם), וכמו שבאב עצמו כשמול בנו בעצמו אין מחמירים עליו כרבינו מנחם, שאין נוטלים ממנו ברכה השיך לו משום חומרא [בהדרך שביארנו לעיל אות ד', ע"ש], וה"ג באבי האב דכוותיה, דשייך לו הברכות ממעמ"ם הנ"ל, אין לימול ממנו ברכתו משום חומרא. (כנלענ"ד כוונת רבינו לכאורה, ובאמת קיצר מאוד בכל זה).

ס' מ"ג א. כלי חרס. שלא מהני הנעלה בהם.

ב. לישון קנקנים י"ב חודש בין נסך. בגמ' ע"ז ל"ד ע"א וביר"ד ס"ם קל"ה, דאמרי' דכלה כל הבלוע (ועי' להלן).

ג. ד"ה לענ"ד וכו'. השיב לו רבינו, דאף החכ"צ לא למד מדין זה להתיר בשארי אסורים לכתחילה לאחר י"ב חודש, דבגמ' שם לא קאמר היתר זה דיישון יב"ח לכתחילה אלא על י"ג בלבד. דיש לחלק בין י"ן נסך ושארי אסורים, דבין נסך שתוך יב"ח האינו כן יומו אסור אפילו בדיעבד יכולים להתיר לאחר יב"ח לכתחילה, דליכא למיחש ולמיתור אם מתירים לאחר יב"ח שיבא להתיר קודם יב"ח, דהפרש ומרחק רב יש בדיניהן, דזה אסור אפילו בדיעבד וזה מותר לכתחילה, ולא אתי לאחלופי. משא"כ בשארי אסורים, דגם אינו בן יומו תוך יב"ח אסור רק לכתחילה אבל מותר בדיעבד, א"כ אם נכשיר לאחר יב"ח לכתחילה אתי לאכשורי גם תוך יב"ח לכתחילה,

ח. ה"ג י"ל לענין מילה. ר"ל, דשייך אבי האב במצות מילה מטעם בני צנים הרי הם כצנים כנ"ל, [והנה בודאי אין הכוונה ל"חיו"ב" גמור מטעם זה, רק הכוונה דיש לו "שייכות" במצות מילת הנכד. ובאמת צע"ק הרמיון של רבינו לתך דב' הבאר שבע לענין פדיון הבן, דהתם כבר ביאר הבאר שבע שכל אחד יכול לפדותו, וע"ז כ' דיש לאבי האב קדימה, אבל כאן כמילה הא שימת רבינו לכאורה שאין המצוה על כל אחד אלא על ב"ד דוקא (ודלא כדעת המקנה כמו שהערנו לעיל בהערות אות ג'). וצ"ל דאף שאין מצוה לאבי האב מ"מ יש לו "שייכות" משום זה. וכוונת רבינו, דמשום שייכות זה כבר שייך הסברא הנ"ל שאין להתמיר עליו כשי' רבינו מנחם [וכמ"ש לעיל בסוף אות ד', ע"ש], אלא דיש להניח לו לברך ב' הברכות אם הוא שלוחו של ב"ד. (ועי' באות הבא)].

ז. (ד"ה א"כ מכל הלין וכו') ולפי כל הנ"ל, אם אבי האב הוא המוהל, שהוא שלוחו של הב"ד, יש להניחו להיות שליח הב"ד בכל המצוה ולברך ב' הברכות, דאף דבעלמא כשהמצוה על ב"ד והם ממנים שלוחים נוהגים לעשות כדעת רבינו מנחם לעשות ב' שלוחים כדי שלא יברך א' ב' הברכות, מ"מ כשאבי האב הוא שלוחו של הב"ד אין להתמיר כרבינו מנחם, כיון דשייך לו בעצם ענין הברכות, או מטעם מצות ת"ת הכלולה במצות מילה כנ"ל (ומצות ת"ת בודאי מוטלת על אבי האב), או מטעם בני צנים וכו' כנ"ל (עי' באות

הערות

צאמת פליג ר"א האמורה על רבינו הקדוש התנא, ועוד פלפל שם נקי' המו"ט שהציא רבינו כאן, ע"ש]]:

שלמה הסהן, מו"ץ בולגא (הנדפס צסוף ספרו שו"ת צנין שלמה), בדרשה לצרימ מילה שם צסוף הספר [דהק' שם אף

בשר החכם צבי
בכלי איסור
ששורו י"ב חודש